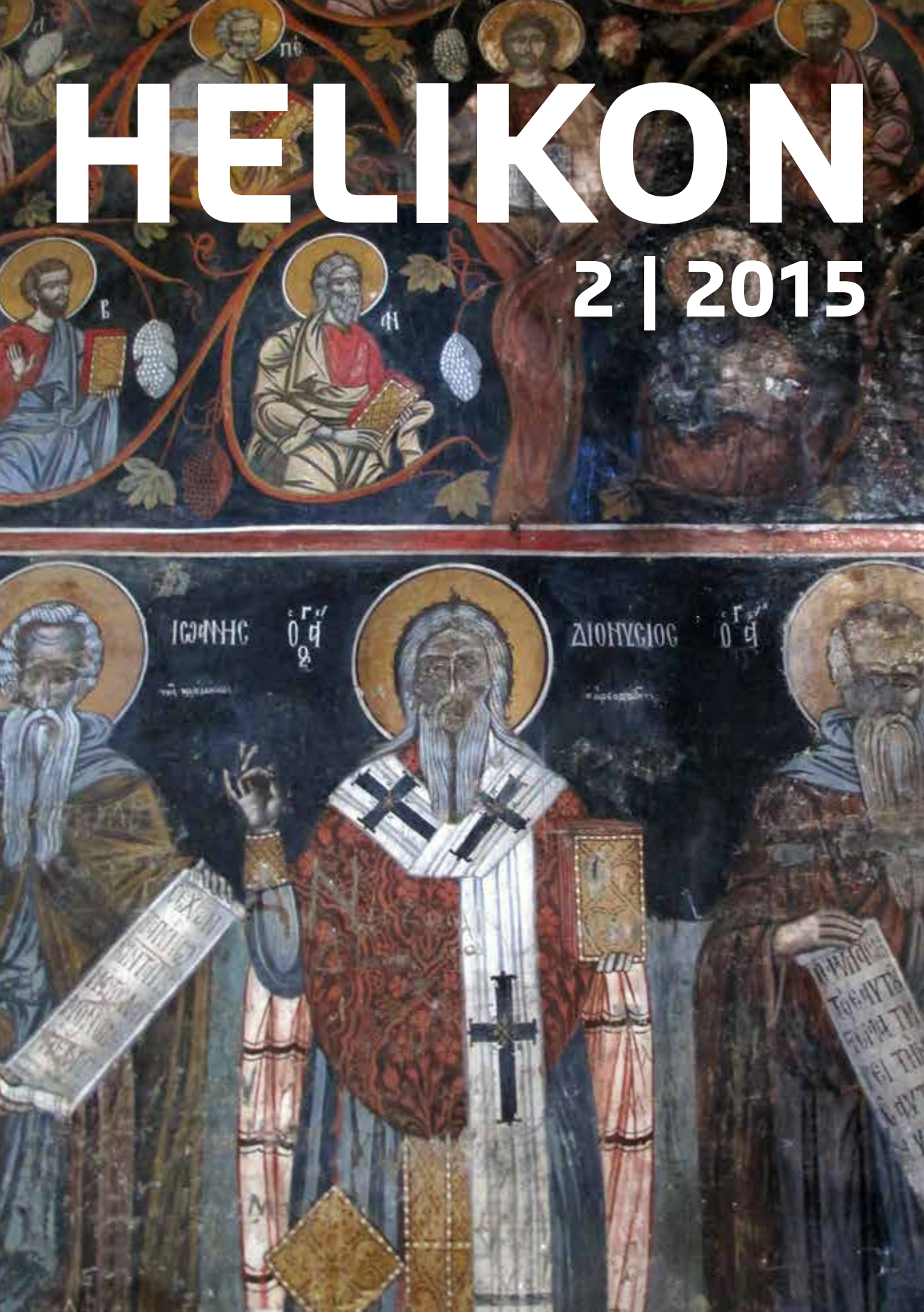

HELIKON

2 | 2015

HELIKON

SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN YSTÄVÄT RY
FINLANDS ATEN-INSITUTS VÄNNER R.F.
JÄSENLEHTI | NYHETSREVY

PÄÄTOIMITTAJA | HUVUDSREDAKTÖR

Vesa Vahtikari
puh. 050 381 5474
vahtikari@finninstitute.gr

TOIMITUSSIHTEERI | READATIONSSEKRETERARE

Maija Holappa (taitto)
maija.holappa@helsinki.fi

TOIMITTAJAT | REDAKTÖRER

Martti Leiwo
Pekka Matilainen

TOIMITUSKUNTA | REDATIONSRÅD

Ralf Friberg
Kalle Knaapi
Leena Pietilä-Castrén

PAINOPIIKKA | TRYCKORT

Nykypaino Oy

ISSN 0785-2703

SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN
YSTÄVÄT RY
FINLAND ATEN-INSITUTS
VÄNNER R.F.

PUHEENJOHTAJA | ORDFÖRANDE

Hanna-Riitta Toivanen-Kola

SIHTEERI | SEKRETERARE

Katja Varakas

Antiikin kielet ja kulttuurit
PL 24 (Unioninkatu 40)
00014 Helsingin yliopisto

ateenanystavat@gmail.com

<https://ateenainstituutinystavat.wordpress.com>

Sisällys 2 | 2015

- 1 Pääkirjoitus
VESA VAHTIKARI
- 2 Syyrian maailmanperintökohteilla –
Tunnelmia ja kuvia keväältä 2011
KATJA VARAKAS
- 6 Anatolian keskiaikaiset kirkot
ja luostarit
HANNA-RIITTA TOIVANEN-KOLA
- 11 Bysanttilaista Ateenaa etsimässä
MAARIT NIEMINEN
- 16 Nikolaos Thonin jalanjäljillä
LEENA PIETILÄ-CASTRÉN
- 19 "Saatanan armeija" – Kreikkalaiskuva
The Water Diviner -elokuvassa
UULA NEITOLA
- 23 Tiedeinstituuttifoorumin kollokvio
Empires of Peace
Ateenassa 20.–21.11.
JARI PAKKANEN & VESA VAHTIKARI
- 25 Kameran takana Milka Alanen –
Tarkennuspiste Kreikan nykyhetkessä
MANNA SATAMA
- 30 Suomen Ateenan instituutin ystävät ry:n
johtokunnan esittely
- 32 Tapahtumia

Etukannen kuva: Kesariannin luostarin kirkon seinä-
maalauksia (kuva: Vesa Vahtikari).

Takakannen kuva: P. Mathiopoulos, Panepistimiou-
katu v. 1900 (Athenaiki Leskhi-kokoelma).

YHDISTYKSEMME JÄRJESTI 11.–15.11. matkan Ateenaan teemalla "Byzanttilainen Ateena" ja tästä *Helikonin* numerosta tulikin kuin varkain aika byzanttilainen (sen huomaa jo lehden kannesta ja Hanna-Riitta Toivanen-Kolasen sekä Maarit Niemisen artikkeleista).

Mutta on tässä lehdessä toki paljon muutaakin: mm. asiaa Syyrian tuhoutuneista maailmanperintökohteista (Katja Varakas), 1800-luvun lopulla Ateenassa vaikuttaneesta Nikolaos Thonista (Leena Pietilä-Castrén), valokuvaaja Milka Alasen tavallisista kreikkalaisista ihmisistä otetuista kuvista (Manna Satama) ja näyttelijä/ohjaaja Russel Crowen elokuvasta, jonka juonen taustalla vaikuttavat kreikkalaisten ja turkkilaisten väliset suhteet 1900-luvun alussa (Uula Neitola). Lehden lopussa on myös yhdistyksen johtokunnan esittely, johon jokainen johtokuntalainen on laatinut oman tekstinsä. Esitän suuret kiitokset kaikille tähän lehteen kirjoittaneille. Toivottavasti lehtemme lukijat nauttivat jutuista yhtä paljon kuin minä nautin lukiessani niitä ennen lehden painoon menoa.

Uskon myös, että yhdistyksen Ateenanmatkan osallistujat nauttivat matkasta. Ainakin minulla oli hauskaa matkalaisten kanssa, näimme mielenkiintoisia paikkoja, söimme hyvin ja pääsimme vielä Sibelius-konserttiinkin (matkakertomus ilmestyy ensi kevään *Helikonissa*).

Toivottavasti yhdistyksen ensi vuoden jäsenmatka kerää vielä enemmän osallistujia kuin tämän kertainen Ateenan matka. Matkoilla,

Kuva: Vesa Vahtikari

paitsi nautitaan ystävien seurasta ja ruoasta sekä museoista ja maisemista, myös kartutetaan varoja yhdistyksen stipendiä varten. Stipendin turvin taas pääsee joka vuosi joku nuori tutkija muutamaksi kuukaudeksi Ateenaan tekemään Kreikkaan suuntautuvaa väitöskirjatutkimusta. Ystävienhän on tarkoitus, paitsi viihtyä toistensa seurassa, joskus myös tukea toisiaan, ja stipendin muodossa Suomen Ateenan-instituutin ystävät tukevat instituutin toimintaan liittyvää tutkimusta. Jokainen SAIY:n jäsen voi myös kutsua lisää ystäviä mukaan yhdistyksemme toimintaan – mitä enemmän meitä ystäviä on, sen mukavampaa meillä on ja sen enemmän saamme yhdessä aikaiseksi.

P.S. Huomaatte varmaan, että *Helikonin* taitto ja yhdistyksemme logo ovat uudistuneet. Molemmat uudistukset ovat Maija Holapan käsialaa.

SYYRIAN MAAILMANPERINTÖKOhteilla

Tunnelmia ja kuvia keväältä 2011

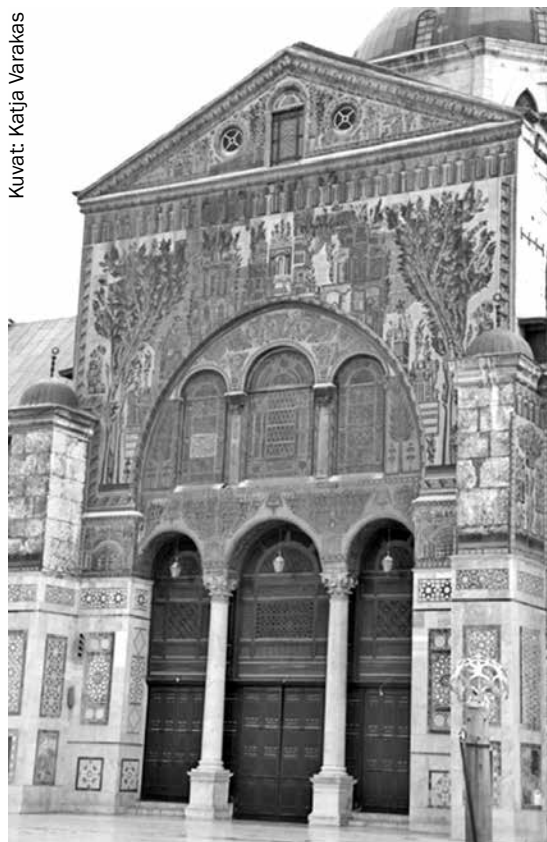
KATJA VARAKAS

UUTiset SYYRIASTA eivät viime aikoina ole olleet mieltäylentäviä. Inhimillisten kärsimysten lisäksi Syyrian vanha kulttuuri on kokenut kovia, osin jopa tuhoutunut. Monet maan kuudesta YK:n kulttuuri- ja tiedejärjestö Unescon maailmanperintökohteiden listalla olevasta kohteesta on tuhoutunut osittain tai täysin. Syyrian maailmanperintökohteita ovat Palmyran keidaskaupunki, Aleppon ja Bosran muinaiset keskustat, Damaskoksen vanhakaupunki, Krak des Chevaliersin ristiretkeläisten linnoitus sekä uusimpana Pohjois-Syyrian muinaiset kylät.

Matkustaessani maaliskuussa 2011 kahden viikon kiertomatkalta Syyrian historiallisiin kohteisiin, en uskonut tutustuvani niihin ehkä viimeistä kertaa. Matkareittini kulki Damaskoksesta etelään Bosran kaupunkiin, josta jatkoin matkaani pohjoiseen Libanonin ja Syyrian raja-aluetta sivuten vuoristokyliä kautta Krak des Chevaliersin linnoitukselle ja Välimeren rannalle Tartousiin ja Latakiaan. Matkalla Pohjois-Syyriaan ja Aleppon miljoonakaupunkiin pysähdyin myös Apameassa, Homsissa ja Hamassa. Tutustuin bysanttilaisiin mosaiikkeihin Ma'arrat kaupungissa ja ihastelin Serjillan muinaiskaupungin raunioilla kukkivia villitulppaneja. Kameran muistikortille taltioituivat myös kauniisti kukkivat pistaasi- ja hedelmäpuut Qual' at Sim' Annin raunioilla. Aleppon kaupungissa vierähti useampi päivä ennen kuin matkani jatkui Eufraatin rannalla sijaitsevan Qalaat Najim-linnoitukseen ja vilkkaaseen Ar Raqqa kaupunkiin. Matkallani Palmyran kaupunkiin vierailin vielä

Resafen roomalais-bysanttilaisessa linnoituksessa sekä noin 100 kilometriä Palmyrasta sijaitsevassa Qasr Hirlin linnoituksessa.

Ennen matkaa seurasin tiiviisti uutisia Lähi-idästä, sillä niistä välittyvä tunnelma vaikutti kireältä. Ulkoministeriön matkustustiedotteissa

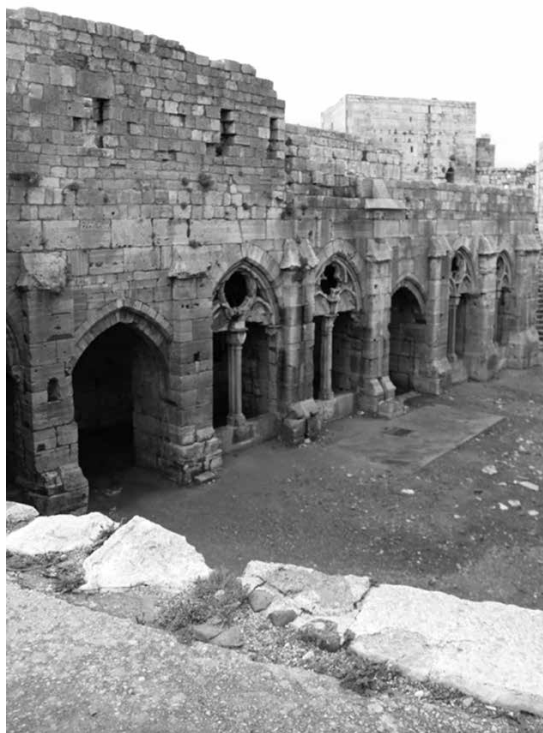
Kuvat: Katja Varakas

Damaskos 7.3.2011. Umayjadi-moskeijan julkisivun mosaiikikoristelua.

kehotettiin harkitsemaan Syyriaan matkustamista ja kertomaan matkareittinsä. Saapuessani Syyriaan vuoden 2011 arabikevään kuohunta ei vielä näyttänyt tarttuneen syrialaisiin. Kohtasin Damaskoksen, Aleppon, Haman ja Tartousin kahviloissa vesipiippua polttelevia naisryhmiä. Ilmapiiri vaikutti monia muita arabimaita vapautuneemmalta juuri naisten kohdalla. Damaskoksessa seurasin lapsiperheitä viettämässä vapaa-aikaa vanhankaupungin kaduilla sekä Umajadi-moskeijassa. Damaskoksen vanhakaupunki onkin vielä välttynyt peruuttamattomilta sodan tuhoilta.

Marraskuun vaihteleva sää näytti kyntensä matkatessani vuoristokylän kautta Krak des Chevaliersin linnoitukselle Homsista noin 41 kilometriä länteen. Vuoristotiet muuttuivat liukkaiksi ja mutaisiksi runsaiden sateiden ja lumentulon jälkeen. Saavuttuani yhdelle Syyrian tunnetuimmista linnoituksista minulle tarjottu lämmin ja makea tee virkisti matkalaista, ja pian olin valmis tutustumaan 900 vuotta vanhaan ristiretkeläisten linnoitukseen oppaanani ranskaa puhuva vanhempi herrasmies. Pientä korvausta vastaan hän opasti ja auttoi liukkailla ja joskus jopa vaarallisillakin kulkureiteillä linnoituksessa. Rannikon tuntumassa sijaitsevaa 13 tornin linnoitusta pidetään yhtenä ristiritarien hienoimmista ja merkittävimmistä rakennuksista. Kesällä 2014 uutiset kuitenkin kertoivat, että Krak des Chevaliers olisi monen muun linnavuoren tavoin joutunut pommitusten kohteeksi. Vielä vuonna 2011 varsin hyväkuntoinen linnoitus oli nyt tuhoutunut osittain ja mm. kaunis goottilainen loggia 1250-luvulta oli tuhoutunut täysin.

Matkani jatkui rannikolta pohjoiseen lähelle Turkin rajaa. Tätä juttua kirjoittaessani Pohjois-Syyrian muinaiset kylät näyttäisivät vielä säästyneen suurilta tuhoilta. Ihastelin Qual' at Sim' Annin raunioilla Simon Styliitan pylvään jalustaa, sekä hiekkakiveen kaiverrettuja kasviornamentteja. Aleppossa, noin 45 kilometriä itään Qual' at Sim' Annin kaupungista, keskustelin pitkään paikallisen papin kanssa Syyrian silloi-

Krak des Chevaliers, 10.3.2011. KV. Tuhoutunut loggia ennen pommituksia. Latinankielinen piirtokirjoitus oven yläpuolella: *Sit tibi copia/Sit sapiencia/Formaque detur/Inquinat omnia sola/Superbia si comitetur.*

sesta tilanteesta armenialaisten neljän marttyyrin kirkossa.

Aleppo oli Damaskoksen jälkeen Syyrian toiseksi tärkein kaupunki, jossa ennen sotaa asui lähes kaksi miljoonaa asukasta. Kaupunki oli monikulttuurinen. Aleppon tunnetuin maailman suurin katettu historiallinen markkinapaikka Al-Madina Souq on kärsinyt pahoin Syyrian sodassa. Vuonna 2011 se kuitenkin pursusi kauppiaita ja elämää. Etenkin lapsiperheet olivat iltaisin liikkeellä kapeilla kauppakujilla. Kauppa kävi ja kenelläkään ei tuntunut olevan huolen häivää. Ravintoloissa naiset polttelivat vesipiippuja ja ranskalaisten vaikutus näkyi ravintoloiden jälkiruokavalikoimassa. Kaupungin keskiaikainen al-Qualha-linnavuori kohosi korkealle ja sieltä oli hyvä näköala yli Aleppon laajalle levinneeseen kaupunkiin. Sittemmin linnavuori on

Qual' at Sim' Annin raunioilla 13.3.2011, Pyhän Si-
meonin kolmilaivainen basilika (n. 476–491). KV.

tuhoutunut sekä linnoituksen upeat vuosisatoja vanhat puukatot palaneet tulipaloissa. Suuria tuhoja on kärsinyt myös Aleppon Umaijadi-moskeija. Moskeijan minareetti on luhistunut ja keskuspiha on miltei kokonaan tuhoutunut. Aukio moskeijan pääsisäänkäynnin edustalla ja ottomaanien palatsirakennukset puuparvekkeineen ovat nekin tuhoutuneet.

Alepposta matkani jatkui kohti Syyrian keskiosassa aavikolla sijaitsevaa Palmyran historiallista kaupunkia. Kaupungin arkeologisessa museossa oli runsaasti nähtävää ja siellä sai myös ottaa valokuvia. Palmyran laaja lähes 50 hehtaaria käsittävä arkeologinen alue on kaivettu vain osittain. Arkeologit ovat kaivaneet siitä esille vain pääkadun ja runsaan neljän hehtaarin kokoisen temppelialueen. Siksikin suuri osa Palmyran historiaa – ja ihan fyysistä ulkomuotoa – on yhä

hämärän ja hiekan peitossa. Laaksossa sijaitsevat neljä suurta hauta-aluetta ovat mielenkiintoinen kohde. Olisin mielelläni viettänyt siellä enemmänkin aikaa ja suunnittelin palaavani alueelle pian uudelleen. Tutustuin myös joukkoon ranskalaisia arkeologeja, jotka muiden turistien joukossa jonottivat pääsyä Elahbelin (100-luvulta) hautamonumentille. Heidän seurassaan nautin auringonlaskusta Qalaat Fakhr ad-Din ibn Maan linnoituksen juurelta Palmyran raunioille.

Elokuussa 2015 tiedeyhteisöt tavoitti uutinen: Isis-joukot ovat vallanneet Palmyran historiallisen kaupungin. Joukkojen kerrotaan ryöstävän ja tuhoavan järjestelmällisesti hautoja ja temppeleitä. Muistelin neljä vuotta sitten tekemääni matkaa ja auringonnousuja ja -laskuja Palmyran arkeologisella kaivausalueella. Tunnistin sanomalehden kuvista tuhotun Zenobia Cham Palace hotellin, joka sijaitsi aivan kaivausalueen vieressä. Lähdin ranskalaisten arkeologien seurassa hotellin portailta kello 6.00 unoh-
tumattomalle aamulenkille keskelle raunioita ja

YLLÄ: Näkymä Aleppon linnavuorelta kaupungin kes-
kustaan 14.3.2011

ALLA: Suuri Umaijadi-moskeija, Aleppo 14.3.2011.

Aleppo Al-Madina Souq, 15.3.2011.

hiekkaa. Pian sähköpostini täyttyi ranskalaisten ystävien viesteistä. Olimme huolestuneita emme vain raunioista vaan paikallisesta väestöstä. Uutiset kertoivat, että Syyrian viranomaisten mukaan Isis-järjestö on räjäyttänyt seitsemän hautatornia, jotka oli rakennettu vuosina 44–103. Monikerroksiset hautatornit olivat symboloineet kaupungin vaurautta ensimmäisellä vuosisadalla, jolloin se hallitsi idän ja lännen kauppa- ja karavaanireittejä. Tuhottujen rakennusten listaan on sittemmin lisätty vielä Baalshaminin

temppeli, osa Baalin temppelistä sekä viimeisimpänä Severuksen kaari. Unesco on tuominnut Palmyran tuhoamisen sotarikokseksi.

Mieleenpainuvien kokemusten lisäksi olivat syyrialaisen kristityn pariskunnan ylelliset hääjuhlat Tartousin satamakaupungissa. Kohtasin matkallani myös damaskoslaisen mattokauppiaan, joka kertoi teelasillisen äärellä venäläisistä asiakkaistaan. Matkallani Damaskoksesta Aleppoon seurasin nuorta syyrialaista baristaa valmistamassa yllpeänä ensimmäistä espressokupillistaan viimeisintä mallia olevalla koneella tienvarsikuppilassa. Ihaillessani uutuuttaan hohtavaa laitetta minulle ojennettiin hymyn kera täydellisesti valmistettu vahva kahvi. Koin matkalla myös kielimuurit ylittävää yhteisöllisyyttä eräässä Tartousin rantakahvilassa lohduttaessani yhdessä syyrialaisen naisten kanssa japanilaisia turisteja heidän kuullessaan ensimmäisiä uutisia Japanin järkyttävästä maanjäristyksestä.

Syyriassa kohtasin upean maan ja paljon ystävällisiä ihmisiä. Muistona matkasta paksun matkapäiväkirjan lisäksi minulle kertyi toista tuhatta kuvaa ja lukuisia videopätkiä. Liikkuessani yksin tai ryhmässä taltioiden järjestelmäkameralla näkemääni, en kuitenkaan kokenut kertaakaan turvattomuutta. Sen sijaan sain uusia ystäviä, ja tapasin ranskalaisia ja italialaisia turistiryhmiä sekä omalla autolla Syyriaa kiertäviä pariskuntia.

Baalin temppeli 17.3.2011.

ANATOLIAN KESKIAIKAISET KIRKOT JA LUOSTARIT

HANNA-RIITTA TOIVANEN-KOLA

OSMANIEN IMPERIUMIN historian käänneet vuoden 1915 tienoilla näkyvät Anatolian alueen arkkitehtuurikohteissa, mukaan lukien Kaakkois-Turkin syyrialais-ortodoksien eli assyrialaiskristittyjen kirkot ja luostarit. Mikä on näiden arkkitehtuurimonumenttien tilanne sata vuotta kirkkojen ja luostareiden laajamittaisen tuhoamisen jälkeen?

ANATOLIAN ARMENIALAISTEN JA SYYRIALAIS-ORTODOKSISTEN VÄHEMMISTÖJEN TAUSTAA

Perinteisen käsityksen mukaan kristinuskon toi Kaukasuksen alueelle 300-luvun alussa pyhä Gregorios Valontuoja, joka kastoi armenialaisten kuninkaan Tiridateen kristinuskoon. Kuninkaan käskystä kristinuskosta tuli Armeniassa valtionuskonto jo ennen kuin keisari Theodosios I virallisti kristinuskon Roomassa. Armenian kristillistymisen vuosi on perinteisesti 301, joskin nykyään todennäköisempänä pidetään vuotta 314.

Perimätiedon mukaan Armenian alueella levittivät kristinuskoa jo ensimmäisellä vuosisadalla apostolit Taddeus ja Bartolomeos. Lisäksi Jerevanista löytyy vanhan kirkon alta apostoli Ananiaan hautana pidetty krypta. Ollaanpa perimätiedosta mitä mieltä tahansa, viittaa yksi kirkkoisä Tertullianuksen kirjoittama tekstikatelma vuodelta 197 tai 198 siihen, että kristinuskoa oli Armenian alueella ollut jo 100-luvulla.

Lainaus on Tertullianuksen teoksesta *Adversus Judaeos*:

Kehenkä muutoin nimittäin ovat kaikki kansat uskoneet, elleivät Kristukseen, joka jo on saapunut? Kehen nimittäin kaikki kansat ovat uskoneet: partilaiset, meedialaiset, eelamilaiset ja ne jotka asuvat Mesopotamiassa, Armeniassa, Fryygiassa ja Kappadokiassa, Pontoksen, Aasian ja Pamfylan asukkaat, ne jotka elelevät Kyrenen tuonpuolisilla Afrikan alueilla, roomalaiset ja heidän ympärillään asuvat.

Armenian varhainen kristillistyminen on joka tapauksessa tosiasia, joka työntää varhaiskirkon painopistettä huomattavasti idemmäksi. Arkeologinen aineisto viittaa samaan suuntaan. Varhaiskirkon aika on alkuvaiheiltaan "itämaisempi" kuin Euroopassa yleisesti ajatellaan. Samaan viittaa syyrialais-ortodoksien perinne Kaakkois-Turkissa Tur-Abdinin alueella.

Syyrialais-ortodoksinen Mor Gabrielin luostari on yhä olemassa, kun taas Nisibisin (antiikin Nusaybin) yliopistosta on jäljellä pelkkiä raunioita ja yliopiston kirkko. Nisibisin yliopiston perusti sittemmin pyhäksi kanonisoitu Jaakob Nisibisläinen v. 326, vuosi Nikean yleisen koko kristikuntaa käsittäneen kirkolliskokouksen jälkeen. Nisibisin yliopistossa opiskeltiin teologiaa, filosofiaa, lääketiedettä, oikeustiedettä, matematiikkaa jne. Opetuskielinä olivat syyria ja kreikka. Perimätiedon mukaan syyrialais-

Kuva 1. Ulkopuolen myöhäisbysanttilaisia reliefejä 1200-luvulta, Hagia Sofia, Trabzon, Turkki. Kuva: Hanna-Riitta Toivanen-Kola, 1995.

ortodoksinen Mor Gabrielin luostari perustettiin lähistölle v. 397. Jo luostarin alkuvaiheet ovat marttyyriveren tahrimat. Persian armeija oleskeli v. 352 Anatoliassa, ja näiden kerrotaan luvanneen munkki Simeonille "lahjan" - mikä ei ollut muuta kuin munkkiystävä Samuelin pää.

Mor Gabrelin luostarin kukoistuskaudella arvioidaan siellä olleen enimmillään n. 700 munkkia. Vuosina 1049–1915 luostarilla oli oma hiippakuntansa.

Tämäkin luostari on ollut välillä autiona. V. 1396 Timur Lenkin joukot murhasivat 550 luostarin asukasta. Jälleen vuoden 1915 joukotuhon yhteydessä Mor Gabrielin munkit tapettiin ja luostari suljettiin neljäksi vuodeksi. Tihutyön takana olivat hallituksen tukemat kurdit. Täältä ja muista vastaavanlaisista teoista juontaa juurensa Turkin syyrialais-ortodoksisen vähemmistön vastenmielisyyys kurdeja kohtaan.

Armenialaiset joutuivat jo hyvin varhain puolustamaan valintaansa Avarairin taistelussa toukokuussa v. 451 Vaspurakanin laaksossa. Vastakain olivat Persian alaisina olleet armenialaiset johdossaan Vardan Mamikonian (393–451) ja sassanidipersialaiset Jazdegerd II:n lähettäminä. Taistelu käytiin, koska armenialaisten olisi ollut käännättävä zarahustralaisuuteen tai vähintäänkin nestoriolaiseen kristinuskoon. Armenialaiset

vastaan esti armenialaisia osallistumasta Khalkedonin yleiseen kirkolliskokoukseen, joka kokoontui samana vuonna 451. Näin he ajautuivat erilleen muusta kristikunnasta ja heidän kirkkonsa leimattiin ei-khalkedonilaiseksi. Vaikka Armenian kirkon teologiasta löytyy monofyysittisiä painotuksia, ei asia ole kuitenkaan näin yksiselitteinen, vaan kyse oli enemmänkin kielellisen ilmaisun monitulkintaisuudesta, sekä myöhemmin huonosti hoidetusta bysanttilaisesta politiikasta.

ANATOLIAN BYSANTTILAISTEN KOHTEIDEN JÄÄNNÖKSIÄ

Anatolian bysanttilaiset luostarit ovat tuhoutuneet eri aikoina käydyissä sodissa ja – tai maanjäristyksissä. Kappadokian kirkot, erakkolat ja luolaluostarit ovat arkkitehtuuriltaan pehmeään tuffikiveen kaiverrettuja onkaloita, mutta myös vapaasti seisovia kirkkoja rakennettiin maakunnan alueelle, kuten kuuluisa Çanlı kilise, jonka alkuperäistä kristillistä nimeä ei kukaan enää muista. Çanlı kilisen samoin kuin muiden Anatolian keskiaikaisten kirkkojen arkkitehtuurissa näkyy usein Konstantinopolin pääkaupunkilaisien mestareiden käsiala.

Anatolian kirkot ja luostarit rakennettiin joko paikalliseen tapaan tai pääkaupungista tulleiden mestareiden johdolla, josta kertoo mm. "kätketyn tiilen" tekniikka. Tätä konstantinopolilaista muuraustapaa on käytetty nykyään apuna useiden bysanttilaisten kirkkojen ajoittamisessa. Asiaa tosin vaikeuttaa se, että kätketyn tiilen tekniikasta esiintyy jäljitelmiä.

Bitynian Olympos-vuori tunnetaan nykyään nimellä Uludağ, mutta sen vanhempi turkinkielinen nimi Keşiş Dağı tarkoittaa munkkien vuorta. Tunnetuimpia Olympos-vuoren munkkeja olivat Sakkoudion-luostarin perustaja Platon (735–814) ja tämän sukulainen, pyhä Theodoros Studionilainen (759–826). Theodoros puolusti pyhiä kuvia, ikoneja, kuvainraaston aikana, ja toimi myöhemmin mahtavan Studionin luostarin johtajana eli *igumenina* Konstantinopolissa.

Toisinaan luostarit toimivat kaupungeissa. Mustan meren rannikkokaupungin Trapezundin (nyk. Trabzon) Hagia Sofian eli Pyhän Viisauden kirkko on rakennettu 1200-luvulla. Se oli luostarin pääkirkko, *katholikon*. Hagia Sofian ulkopuolen reliefeissä näkyy armenialainen vaikutus, mutta muuten se on tyypillinen bysanttilainen keskeiskirkko maalauksineen (Kuva 1). Äskettäin, v. 2013, Trabzonin Hagia Sofia päätettiin muuttaa museovaiheen jälkeen uudelleen moskeijaksi, jollaisena se oli otomaanien aikana toiminut. Asia jäi kuitenkin tiettävästi kesken.

Useimmiten luostarit rakennettiin vaikeakulkuisiin paikkoihin, kuten Panagia Sumela, Neitsyt Marian luostari korkealla vuorella Trabzonin lähis-

töllä. Sumelan luostari suljettiin vasta v. 1923 Kreikan ja Turkin välisen väestönvaihdon takia, jolloin myös Pontoksen alueen munkkien oli lähdettävä.

Panagia Sumelalla on takanaan pitkä historia, perimätiedon mukaan jo vuodesta 386. Perinne kertoo, että luostarin perustivat Ateenasta tulleet munkit Barnabas ja Sofronios. Vauras luostari on toisinaan ollut lamassa hyökkäysten jäljiltä. Luostarin kukoistuskausi oli 1200-luvulla. Nykyiset hylätyt rakennukset ovat postbysanttilaiselta kaudelta, mutta paikkaa on alettu kunnostaa viime aikoina nähtävyydeksi (Kuva 2).

ANATOLIAN KOHTEIDEN TULEVAISUUS

Millainen tulee olemaan niiden harvojen kohteiden, jotka Anatoliassa ovat säilyneet, tulevaisuus? Anatoliassa on menetetty suuri määrä bysanttilaisia, armenialaisia ja syyrialais-ortodoksia kirkkoja ja luostareita eri aikoina ja eri syistä. Jäljellä olevien harvojen sakraalirakennusten tilanne on ollut hyvin erilainen vaihdellen sotilastukikohdasta kirkolliseen käyttöön.

Armenialaisten kohtalonhetkien yhteydessä sata vuotta sitten menetti henkensä myös paljon syyrialais-ortodoksia kristittyjä, ja heidän kirkkonsa ja luostarinsa tuhottiin. Synkässä

Kuva 2. Panagia Sumela, Turkki. Kuva: Hanna-Riitta Toivanen-Kola, 1995.

Kuva 3. Pyhän Ristin kirkon reliefejä vuodelta 921, Aght'amar, Turkki. Kuva: Raili Toivanen, 2006.

Kuva 4. Ani Armenian ja Turkin rajalla, mukana Tigran Honetsin Pyhän Gregorioksen kirkko 1200-luvulta, Turkki. Kuva: Raili Toivanen, 2006.

tilanteessa myönteistä on, että taannoinen pääministeri, nykyinen presidentti Recep Tayyip Erdoğan lupasi vuonna 2014 Kaakkois-Turkissa Midyatin kaupunkia lähellä sijaitsevalle Mor Gabrielin luostarille takaisin siltä takavarikoitun omaisuuden, jonka palauttaminen onkin aloitettu.

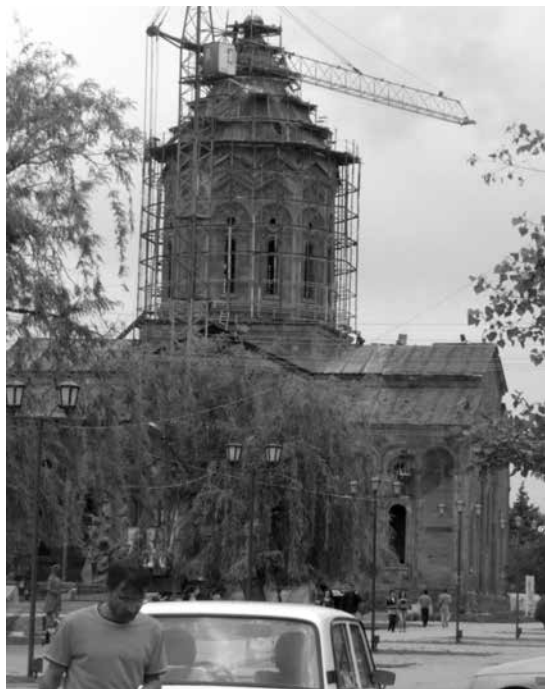
Olisi hyvin toivottavaa, että mahdollisimman moni näistä harvinaisista monumenteista saataisiin kunnostetuksi ja uusiokäyttöön. Vaikka kohteita ei ole paljoakaan tutkittu ja vielä harvempi on kunnostettu, on jokainen tapaus ainutkertainen saavutus. Van-järven saarella restauroitiin ja avattiin v. 2007 Aght'amarin armenialainen Pyhän Ristin luostarikirkko. Nykyään Pyhän Ristin kirkko toimii museona ja on

UNESCO:n suojelukohde. Tämä monimutkainen rakennelma on vuosilta 915–921. Arkkitehti Manuelin kerrotaan ottaneen vaikutteita Soradirin Pyhän Ristin *tetrakonkkikirkosta*, joka oli mahdollisesti rakennettu jo 500- tai 600-luvulla. Soradirin tetrakonkki toimi vuoteen 1915 asti luostarikirkkona. (Tetrakonkki tarkoittaa lähinnä neliapilaa muistuttavaa kirkon pohjakaavaa.)

Acht'amarin kirkon rakennuttaja oli Vaspurakanin ruhtinas Gagik Artsruni. Ulkoseiniä peittävät reliefit, jotka oli alun perin kullattu. Mukana on myös kuninkaan oma lahjoittajamuotokuva, mutta pääroolissa ovat Raamatun tapahtumat (Kuva 3).

Aikoinaan Turkin ja Armenian rajalla oleva mutta Turkin puolelle jäävä Anin kaupunki tunnettiin lisänimellä "Tuhhat ja yksi kirkkoa". Kaupunki oli Silkkitien pysähdyspaikka ja Bagratunien hallitsijasuvun pääkaupunki vuosina 961–1045 (kuva 4). Anin katedraalin suunnitteli sama arkkitehti Tiridates, joka matkusti Konstantinopoliin korjaamaan Hagia Sofian vuoden 989 maanjäristyksessä vaurioituneen kupolin. Lähes kokonaan tuhoutuneessa Anissa on äskettäin aloitettu muutamien monumenttien kunnostustyöt. Armenialaiset eivät myöskään ole unohtaneet entistä suuruudenajan pääkaupunkiaan. Armenian Gymriin rakennetaan parhaillaan uutta kirkkoa Anista saadun vanhan mallin mukaisesti (Kuva 5).

Korjausten toivotaan toteutuvan myös Pyhän Bartolomeoksen luostarikirkon kohdalla. Turkin armeijan käytössä ollut rakennus sijaitsee Turkin ja Iranin välisen rajan tuntumassa lähellä Başkalan kaupunkia. Perinteen mukaan paikalla on ollut pyhän Bartolomeoksen, armenialaisten toisen apostolin hauta. Pyhän Bartolomeoksen luostari autioitui vuoden 1915 tapahtumien yhteydessä ja sen kupolin romahduksesta 1960-luvulla vallitsee kaksi eri näkemystä, turkkilainen ja armenialainen. Turkissa on keskusteltu paljon monumentin restauroimisesta. Viimeksi maakunnan kulttuurijohtaja Muzaffer Aktuğ totesi helmikuussa 2014, että Pyhän Bartolomeoksen

Kuva 5. Anin keskiaikaisen kirkon mallin mukaan rakennettava uusi kirkko, Gyumri, Armenia. Kuva: Hanna-Riitta Toivanen-Kola, 2104.

luostari tulisi restauroida matkailukohteeksi. Muuten vaarana on rauniokirkon lopullinen romahtaminen, mikä on ollut niin monen kirkon kohtalo.

Apostoli Taddeuksen oletettu hauta sijaitsee nykyisen Iranin puolella Artazissa. Se on edelleenkin armenialaisten pyhiinvaelluskohde, vaikkei luostari olekaan ollut pitkään aikaan toiminnassa. Varsinkin kun suurin osa Anatolian vanhoista sakraalikohteista on tuhoutunut, olisi suotavaa, että myös ne harvat jotenkuten säilyneet hylätyt luostarit ja kirkot jotka ovat jäljellä, saataisiin kunnostettua kuten Van-järven Acht'amarin Pyhän Ristin kirkko.

Kirjoittaja on Suomen Ateenan Instituutin ystävät ry:n puheenjohtaja. Kirjoitus perustuu 5.10.2015 yhdistyksen tilaisuudessa pidettyyn esitelmään "Kätketyt tiilet – Anatolian ja Armenian keskiaikaiset kirkot ja luostarit".

KOLMEN NUOREN SEIKKAILU ALEKSANTERI SUUREN JALANJÄLJILLÄ VESA VAHTIKARI

Nemo Rossi: *Jumalista seuraava*. Myllylahti Oy 2014. ISBN: 978-952-202-547-0 (sidottu), ISBN: 978-952-202-573-9 (e-kirja).

Arkeologinen löydös johdattaa Silvan, Kaiuksen ja Leon huikeaan seikkailuun Kreikassa, ja lopulta arvoitus ratkeaa vasta, kun Kaius muistaa, että Aleksanteri Suurella oli jotain yhteistä hiihtävän Harri Kirvesniemen kanssa.

Jumalista seuraava on kolmas osa Arkeomysteeri-sarjaa, jonka aiemmat osat ovat *Rooman sudet* ja *Mafian linnut*. Tämä nuorille suunnattu kirja (kustantajan mukaan teos sopii parhaiten

12–16 vuotiaalle) on tietysti ihan täyttä fiktiota, mutta on siinä paljon faktojakin.

Kirjailijanimimerkin Nemo Rossi takana ovat kouvolaalainen historianopettaja Mika Rissanen ja varkautelainen latinanopettaja Juha Tahvanainen, jotka voittivat Tieto-Finlandian (yhdessä Sami Kosken kanssa) vuonna 2005 (kirjalla *Antiikin urheilu*).

Jumalista seuraava on oiva joululahja arkeologiasta ja historiasta kiinnostuneelle koululaiselle ja miksei myös koululaisen vanhemmalle.

BYSANTTILAISTA ATEENAA ETSIMÄSSÄ

MAARIT NIEMINEN

ANTIIKIN ATEENA on maailmankuulu: Akropolis on turistien pyhiinvaelluskohde, jolla käydään haltioitumassa jalosta antiikista. Harva kuitenkaan tietää, että Bysantin aikana Parthenon oli Ateenalaisen Jumalanäidin kirkko, jonne pyhiinvaellettiin pitkien matkojen päästä. Bysanttilaisesta Ateenasta on hyvin vähän kirjallisia lähteitä. Sitä on tutkittu huomattavasti vähemmän kuin antiikin Ateenaa. Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry. järjestikin siksi marras-kuussa matkan juuri bysanttilaiseen Ateenaan.

Miten Bysantti (noin vuosina 395–1453) näkyy Ateenassa? Miksi tuhatvuotinen valtakunta on jättänyt niin vähän jälkiä Ateenaan? Osittain sodat selittävät jälkien vähyyttä: Varhaisbysanttilaisella ajalla ilmeisesti slaavit, avarit ja arabit ryöstelivät Ateenaa. Neljännen ristiretken aikaan (1204), ristiritarit tuhosivat kaupunkia. Ottomaanien vallatessa Ateenan 1450-luvulla kaupunki koki tietenkin vaurioita. Venetsian ja Turkin välisessä sodassa venetsialaisetkin ansioutuivat Ateenan pommittamisessa: 29.6.1687 Parthenoniin osunut venetsialaisten tykin kuula aiheutti suuria tuhoja. Venetsialaisten tykkimestari tuolloin oli muuten ruotsalainen palkkaupseeri, Otto Wilhelm von Königsmark. Kreikan vapaussota (1821–1829) raunioitti monia bysanttilaisia kirkkoja. Toinen maailmansota ei kuitenkaan vaurioittanut Ateenaa, sillä niin Hitler, joka oli suuri antiikin taiteen ihailija, kuin länsiliittoutuneet halusivat säilyttää sen.

Bysanttilaisia monumentteja on tuhottu myös rauhanomaisesti. Kun 1834 Ateenaa alet-

tiin rakentaa itsenäisen Kreikan pääkaupungiksi, sen ruutuasemakaavan, bulevardien ja katujen tieltä purettiin pois paljon vanhaa, myös bysanttilaisia kirkkoja. Toisaalta kirkkoja osittain tuhoutui, kun ne saivat uusklassisia laajennusosia kasvavan seurakunnan tarpeisiin. Usein länsiseinä purettiin ja kirkkoa pidennettiin. Toisinaan laajennusosia rakennettiin myös etelä- ja pohjoissivuille.

Oman osansa bysanttilaisen kulttuuriperinnön tuhoamisessa tuolloin tekivät myös arkeologit, jotka olivat tulleet kaupunkiin etsimään antiikin Ateenaa. He jättivät myöhemmät historialliset kerrostumat hyvin vähälle huomiolle ja jopa tarkoituksella poistivat bysanttilaisia rakennusvaiheita mm. Akropoliilla! Tuhottuja kerrostumia ei dokumentoitu riittävästi, joten paljon tietoa katosi ikuisesti.

Kaikesta huolimatta Ateenassa on edelleen jonkin verran nähtävissä Bysantin aikaa. Viime vuosina on julkaistu erilaisia pieniä opasvihkosia, joiden avulla keskiaikaista kaupunkia voi etsiä antiikin Ateenan ja nykykaupungin lomasta.

Bysanttilainen aikakausi Ateenassa ei ollut yhtenäinen ajanjakso, mutta alueen maantieto ei tietenkään juuri muuttunut. Sen ympäristö oli melko paljasta pienkarjatalouden takia. Oliivipuita alueella kuitenkin on aina ollut. Ilissos-joki virtasi kaupungin vieritse nykyistä vuolaampana, mutta siinä ei välttämättä ollut vettä kuivana kesä kautena tuolloinkaan. Kaupungissa oli vesilähteitä, mm. Kallirrois, joista ateenalaiset saivat juomavettä. Lisäksi käytettiin

Akropolis 29.6.1687 Turkin ja Venetsian sodassa. Teoksesta: Μπροσκάρη, Μαρία, Τα Μνημεία της Ακρόπολης, ΤΑΠ 1996.

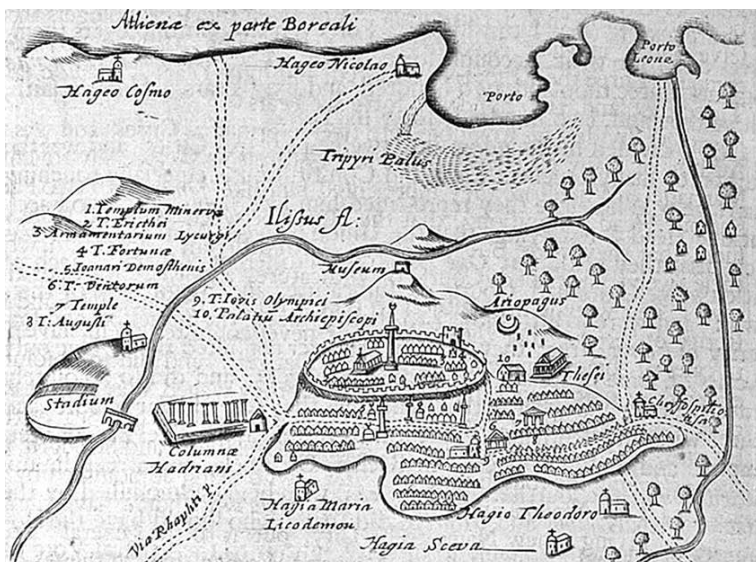
sadeveisäiliöitä, joita tiedetään olleen Akropoliillakin. Akropoliin rinteiden monissa luolissa oli kappeleita. Akropolis pysyi linnoituskäytössä koko Bysantin ajan. Themistokleen muurien käytöstä oli luovuttu jo myöhäisantiikissa, mutta lyhyempi myöhäisroomalainen muuri pysyi käytössä pitkään.

Varhaiskristillisellä ajalla Ateenan asukasluku laski noin 20 000 asukkaaseen. Se pysyi silti tärkeänä kulttuurikaupunkina aina vuoteen 529, jolloin keisari Justinianus sulki vanhat filosofikoulut, muiden muassa Platonin Akatemian. Vaikka apostoli Paavali oli käynyt Ateenassa saarnaamassa uudesta uskosta jo noin vuonna 50, kristinusko juurtui filosofien kaupunkiin hitaasti. Ilmeisesti 400-luvulla rakennettiin ensimmäiset varsinaiset kirkot. Nähtävästi 400–500-luvuilla myös monille antiikin tempeleille ja

muillekin rakennuksille keksittiin uutta käyttöä: muiden muassa Parthenon, Hefaistoksen tempeli ja Hadrianuksen kirjasto muutettiin kirkkoiksi. Varhaisbysanttilaisen ajan 600–700-lukuja kuitenkin voi Ateenassa nimittää "pimeiksi vuosisadoiksi": eri kansojen ryöstöretkien myötä Ateenan väkiluku laski. Kaupunki muuttui vähitellen keskiaikaiseksi linnakaupungiksi.

Keskibysanttilaisella ajalla, ikonoklasmin eli kuvariidan loputtua 843, makedonialainen renessanssi eli Bysantin toinen kulta-aika näkyi myös Ateenassa. Kaupunki kasvoi ja sen talous kukoisti. Ateenasta tuli metropoliitan kaupunki (869), ja todennäköisesti piispa asettui asumaan Akropoliin linnoitukseen. Rakennettiin satoja pieniä kirkkoja ja Attikan alueelle perustettiin monia luostareita. Vuonna 1018 voitettuaan bulgarialaiset keisari Basileios II teki pyhiinvaellusmatkan Akropoliin Ateenalaisen Jumalanäidin kirkkoon.

Myöhäisbysanttilaisella ajalla (1204–1453) Ateena näivettyi noin 6000 asukkaan pikkukaupungiksi ristiretkeläisten vallattua sen. Kaupunkia hallitsivat vuorotellen burgundilaiset, katalaanit, aragonilaiset, firenzeläiset ja venetsialaiset. Dominikaani- ja fransiskaanimunkkeja asui Ateenan luostareissa. Akropoliilla oli herttuoiden palatsi.

Ateena 1600-luvun lopulla. Teoksesta: George Wheler, Voyage de Dalmatie, de Grece, et du Levant, Amsterdam 1689.

Ilissos-joen basilikan mosaiikkeja. Lähde: www.byzantinemuseum.gr.

Jälkibysanttilaisella ajalla (1453-) ottomaanien sulttaani Mehmed (Muhammed) II Valloittaja vieraili ihailemassa antiikin Ateenaa vuonna 1458. Hän takasi kristityille joitakin oikeuksia. Valtaosa kirkoista pysyi kirkkoina. Tietävästi vain kolme muutettiin moskeijoiksi, näistä huomattavin oli Parthenon. Akropolis oli ottomaanienkin linnoitus.

Ateenan ensimmäisen varsinaisen kirkon rakennutti vuosina 408–412 Hadrianuksen kirjaston atriumpihalle mahdollisesti keisari Theodosios II:n puoliso keisarinna Eudokia, joka oli kotoisin Ateenasta. Kirkko oli pohjakaavaltaan neliapilan muotoinen ns. nelikuorikirkko. Siitä on säilynyt kuitenkin lähinnä vain perustoja.

Ateenan varhaiskristillisten basilikojen raunioista parhaiten tunnetaan Ilissos-joen basilika 400-luvun puolivälistä. Se oli suuri kolmilivainen basilika. Basilikasta on säilynyt hienoja lattiamosaiikkeja, joissa on vaalealla pohjalla kauniita geometrisillä kuvioilla reunustettuja lintu- ja kasviaiheita. Muutaman muikin basilikan raunio Ateenasta on löytynyt.

Ainoa bysanttilaisen ajan monumentti, jonka kirjalliset lähteet mainitsevat, on Akropoliin Parthenon. Se muutettiin mahdollisesti keisari Justinianuksen kultakaudella 500-luvulla kirkoksi ja pyhitettiin sittemmin Jumalanäidin kirkoksi. Siitä tuli kolmilaivainen basilika, jonka itäpäädyn sisäänkäynti suljettiin apsioksella, johon tuli alttari. Länsipäädyn cellaan avattiin uusi sisäänkäynti. Kirkkoon lisättiin torni, joka ilmeisesti toimi kellotornina. Kirkko sai myös seinämaalaukset: 1100-luvun maalauksista oli säilynyt rippeitä vielä 1800-luvulla asti. Altтарin puolikupolissa mahdollisesti olleesta mosaiikiteoksesta ei kuitenkaan ole jälkeäkään. Ristireteläiset sittemmin muuttivat kirkon roomalais-katoliseksi ja omistivatkin sen Santa Marialle.

Akropoliin keskiaikaisesta linnasta on jäljellä vain rippeitä. Ilmeisesti herulien hyökkäyksen (267) jälkeen Akropoliin länsilaidalle, Propylai-an alapuolella, rakennettiin uusi muuri turvaamaan linnavuorta. Muurissa oli kaksi porttia, joista läntisempi on edelleen paikoillaan, ja se on saanut nimen Beulé-portti. Portin molemmin puolin on nelikulmainen torni. Keisari Justinianoksen 500-luvulla rakennuttamista muurien vahvistuksesta ei ole säilynyt juuri mitään. Myöhäsbysanttilaisella ajalla Akropoliista tuli Rizokastro, kun länsimaalaiset vallanpitäjät rakensivat uusia muureja "linnan juurelle". Linnasta tuli selkeästi läntinen ristiretkilinnoitus, joka suojasi vain itseään, ei Ateenaa. Länsimaalaiset

Rizokastro-linna, valokuva vuodelta 1872. Lähde: Wikimedia Commons).

muuttivat propylaian herttuan palatsiksi, etelämuuria kunnostettiin ja kaksi uutta bastionia rakennettiin. Läntinen ns. Kulas-korni sittemmin purettiin 1874. Koillistorni toimii nykyään Belvedere-nimisenä näköalatasanteena. Linnan purkaminen herätti jo tuohon aikaan kritiikkiä, mutta se toteutettiin siitä huolimatta kuuluisan harrastaja-arkeologin Heinrich Schliemannin rahoituksella.

Keskibysanttilaisen ajan pikku kirkkoista suurin osa oli ns. neliöön suljettuja eli neliöön sijoitettuja ristikupolikirkkoja. Ne olivat pohjakaavaltaan suunnilleen neliönmuotoisia. Neljä pylvästä ja kattorakenteet loivat pohjakaavaan ja kattorakenteisiin ristin muodon. Ristin keskellä, pylväiden varassa, oli kupoli. Kirkot muurattiin cloisonné-tekniikalla, jossa vuorottelevat suurehkot kivet ja ohuet tiilet. Sekatekniikka antoi

kirkoille kestävyyttä maanjäristyksissä, ja vaaleat kivet ja punaiset tiilet koristavat niitä. Kirkon arvokkaimpina pidettyihin osiin – kupoliin, itäpäätyyn ja seinien yläosiin sekä ikkunoihin – lisättiin myös hammastiilinauhaa, ristikuvioita, yms. Kirkot saivat ns. ateenalaisen kupolin. Sen kaula oli korkea ja kapea. Sen kahdeksalla sivulla kullakin oli korkea, kapea ikkuna. Kupolin-kaulan sivujen päälle muurattiin puolikaaria ja geison. Siihen lisättiin myös kiviset vedensyöksijät. Ateenalainen kirkkoarkkitehtuuri sai vaikutteita Konstantinopolista, niin suoraan kuin varsinkin Hossios Luukaksen luostarin kautta Boiotiasta.

Dafnin luostarin mosaiikki, kupolin Kristus Pantokrator. Lähde: Wikimedia Commons.

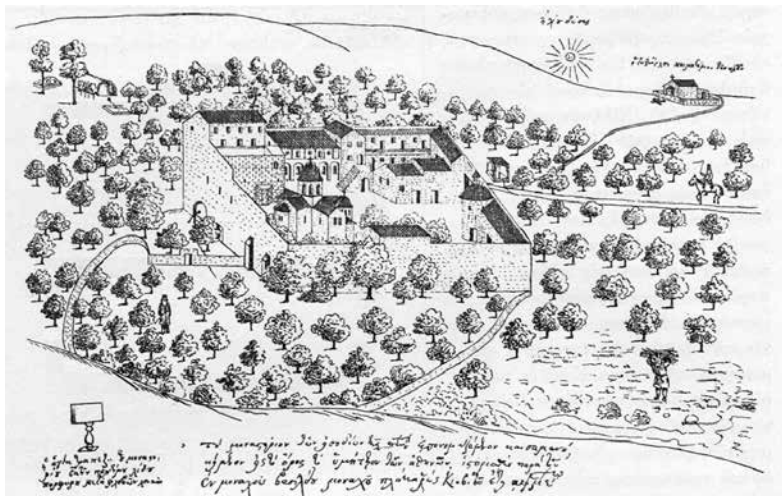
Ateenaan saapui myös itämaisia vaikutteita: Kirkkojen ikkunoiden ylle ulkoseiniin saatettiin muurata koristeellisia keramiikkalautasia. Erikoisin itämaista alkuperää ollut koristeluaihe kirkkoissa oli kuitenkin erikoistiilistä muuratut pseudokuufalaiset koristeet. Kuufan kaupunkihan on Arabian niemimaalla. Noilla seuduilla luotiin kalligrafinen kuufalainen kirjoitus, jota

käytettiin Koraanin kirjoittamiseen. Bysanttilaiset kirkonrakentajatkin tykäsivät sen koukeroihin, joita he ilmeisesti näkivät pienesineissä, mm. metalliseppien töissä. Näin syntyi pseudokuufalainen kirjoitus, jota löytyykin monista Ateenan keskibysanttilaisista kiviitiilikirkoista!

Vanhimpana säilyneenä kirkkona pidetään Antiikin Agoran Pyhien Apostolien kirkkoa 900-luvulta. Sen 1800-luvun laajennusosa on purettu pois, ja kirkko on

palautettu lähemmäs alkuperäistä muotoaan. Vaikka kirkko on pohjakaavaltaan ainutlaatuisen, siinä näkyy monia edellä mainittuja keskibysanttilaisen kukoistusajan tyypillisiä piirteitä.

Erikoisin säilyneistä bysanttilaisista kirkkoista puolestaan on nykyisen piispankirkon varjossa: Panagia Gorgoepikoos eli Rukoukset nopeasti kuulevan Neitsyen kirkko. Se on rakennettu lähes kokonaan kierrätysmateriaalista, antiikin kivistä ja veistoksista, joihin on kaiverrettu kymmeniä ristejä. Muutoin kirkko on tyypillinen neliöön sijoitettu ristikupolikirkko ateenalaisine kupoleineen, mutta materiaali tekee siitä ainutlaatuisen. Kirkon ajoituksesta on kiistelty ja se on

Kesarianin luostari, piirustus: Barsky 1756. Lähde: Wikimedia Commons.

maallinen rakennus: bysanttilainen kylpylä! Katolikon on tyypillinen neliöön sijoitettu ristikupolikirkko, jossa on säilynyt jälkibysanttilaisia freskoja 1500-luvun puolivälistä. Kirkon seinämaalausohjelma on perinteiden mukainen:

ajoitettu vuoroin 1100-luvulle tai 1400-luvulle. Ateenan muissa kirkoissa kierätysmateriaalia löytyy lähinnä niiden seinien alaosista ja pylväistä, joista melkein kaikki ovatkin uusiokäytössä.

Kuuluisin Attikan luostareista on Dafnin (Dafnen) luostari, joka vuonna 1990 liitettiin Unescon maailmanperintökohteisiin lähinnä keskibysanttilaisten mosaiikkiensa ansiosta. Alun perin luostari perustettiin jo varhaisbysanttilaisella ajalla, mutta se raunioitui. Niinpä noin 1100 se perustettiin uudestaan. Luostarin pääkirkko, katolikon, on suuri ja rakenteeltaan monimutkainen ns. neliöön sijoitettu oktagoninen ristikupolikirkko, jossa kahdeksankulmio näkyy siinä, kuinka suuri painava kupoli on tuettu kahdeksaan pilariin tai seinärakenteeseen. Kupolissa ja holvirakenteissa on säilynyt loistavia mosaiikkeja, mm. kupolin ankara Kristus Pantokrator. Jälkibysanttilaisella ajalla Dafni autioitui. Sen restaurointi aloitettiin 1888. Kirkko kuitenkin vaurioitui syyskuun 1999 maanjäristyksessä. Nykyään se on auki vain rajoitetusti.

Helpommin pääsee tutustumaan 1000-luvulla rakennettuun Kesarianin luostariin Hymettos-vuoren rinteellä. Siellä on säilynyt useita rakennuksia hyvässä kunnossa, myös arkkitehtuuriveistoksia ja seinämaalauksia. Katolikon-kirkon, trapeza-ruokasalin ja keljojen lisäksi luostarissa on myös mielenkiintoinen

kupolissa on Kristus Pantokrator, alttarin puolikupolissa Jumalanäiti, holveissa kirkkovuoden suuria juhlia ja alempana seinissä pyhien kuvia.

Bysanttilaisia seinämaalauksia Ateenassa on valitettavasti säilynyt hyvin vähän. Vanhimmat maalausfragmentit ovat myöhäisbysanttilaiselta ajalta. Valtaosa maalauksista onkin jälkibysanttilaisia.

Bysanttilaisten monumenttien lisäksi Ateenassa on huomattavia museoita. Tärkein on tietenkin Bysanttilainen ja kristillinen museo Kuningatar Sofian kadulla. Se perustettiin vuonna 1914, ja 2004 museo sai uudet upeat tilat maan alle. Museon vaihtuvat näyttelyt ovat vanhassa Villa Ilisiassa. Museossa on valtavasti nähtävää eri puolilta kreikkalaista maailmaa varhaiskristilliseltä ajalta jälkibysanttilaiselle kaudelle asti. Ehkä huomattavimmat ateenalaiset nähtävyydet museossa ovat Ilissos-joen basilikan säilyneet mosaiikit ja Akropoliilta talteen saadut keskiaikaiset löydöt. Toinen suuri museo on saman kadun varressa: vuonna 1930 perustetussa yksityisessä Benaki-museossa on myös suuri varhaiskristillisen, bysanttilaisen ja jälkibysanttilaisen taiteen kokoelma. Esineet ovat kreikkalaisen maailman eri puolilta. Myös hiukan pienemmässä yksityisessä Kanellopoulos-museossa (perustettu 1976) Plakassa on bysanttilainen kokoelma, mm. satoja ikoneja.

NIKOLAOS THONIN JALANJÄLJILLÄ

LEENA PIETILÄ-CASTRÉN

ATEENASSA KIFISSIAS ja Aleksandras –katujen kulmassa on hautaussoleumia muistuttava pieni pyörörakennus. Se on Pyhälle Nikolaokselle omistettu kappeli ja ainoa säilynyt osa Villa Thonin rakennuksia 1880-luvulta. Sen rakennutti saksalais-kreikkalaista sukujuurta ollut Nikolaos Thon, jonka baijerilainen isä Karl Thon saapui Ateenaan nuoren kuningas Otton seurueessa ja avioitui Pohjois-Peloponnesoksen Kalavritasta tulleen Marigo Vogiatzin kanssa. Vuonna 1850 syntynyt Nikolaos loi aikanaan suuren omaisuuden metallikaivostoiminnalla Kykladeilla, sijoitti Attikassa ja Ateenassa mm. tonttimaihin ja toimi kuningas Yrjö I:n hovissa varainhoitajana ja vastuullisena kuninkaan kiinteistöistä.

RAKENTAJA JA TAITEENSUOSIJA

Villa Thon, alkuperäiseltä nimeltään Mon Caprice, kohosi sen aikaisen rakennetun Ateenan koillislaitaan Ambelokipin kaupunginosaan ja rinteeseen kaupungin yläpuolelle. Thonin omistama tontti rajoittui pohjoisessa nykyiseen Aitolias-katuun ja lännessä Theofanous-katuun. Rakennuksen piirsi Ateenan ja monen muunkin kreikkalaiskaupungin katukuvaan voimakkaasti vaikuttanut dresdeniläissyntyinen Ernst Ziller. Mon Caprice oli Thonin ja Zillerin pitkäaikaisen yhteistyön ensimmäisiä tuloksia ja Zillerille harvinainen tornirakennus. Toteutuneessa versiossa, joka tunnetaan harvasta valokuvasta,

tornin kattomuotoa oli terävöitetty alkuperäisen suunnitelman kupolista. Seinämateriaali oli luonnonkiviä, ikkunakehykset marmoria ja ikkunoissa lasimaalaukset. Tiluksilla oli myös tallit ja huoltorakennus, laaja metsäinen puistoalue monine lintutarhoineen, koristeellisine lyhtypylväineen ja suihkulähteineen. 1900-luvun alussa alue tuli myös julkisempaan käyttöön ja siellä avattiin suosittu oluttupa. Thonin kuoltua vuonna 1906 rakennus pysyi vielä suvun omistuksessa viitisentoista vuotta. 1920- ja 1930-luvulla päärakennuksessa toimi

Thonin perhettä villan edustalla. Kuva: ERTin valokuva-arkisto.

Villa Thonin kupolikattoinen kappeli on omistettu Agios Nikolaokselle.

Villa Thonin puutarhan rintakuvat ovat nykyisin Kaupunginpinakoteekissa. Kuva: Leena Pietilä-Castrén.

kahden egyptinkreikkalaisen omistuksessa mm. sanatorio ja koulu. Sisällissodan aikana joulukuussa 1944 päärakennus räjäytettiin, ja rauniot purettiin pari vuotta myöhemmin, ainoastaan Pyhän Nikolaoksen kupolikattoinen kappeli säilyi. Sen uusklassisia piirteitä ovat päätykolmiot, lunettiaihe ja korinttilaiset pilasterit. Thon toi kappeliin arvokasta sisustusta Venäjältä, ja kuningas Yrjö I:n tiedetään usein osallistuneen siellä jumalanpalveluksiin.

Villan puistoon Thon oli tilannut lukuisan määrän veistoksia, – kaikki paikallista Pente-

likonin marmoria –, jotka pelastuivat vuoden 1944 hävitystyöltä. Suuremmat veistokset sijoitettiin Zappeionin puistoon ja 58 rintakuvaa, jotka esittävät vuoden 1821 itsenäisyystaistelijoita, filhelleenejä ja poliitikkoja, ovat nykyisin näytteillä Kaupunginpinakoteekissa Peiraios-kadun 51. Niiden tekijöinä oli Georgios Vroutsos (1843–1909) sekä Georgios Fytalis (1830–1901), ehkä ajan nimekkäin kuvanveistäjä, joka oli kotoisin marmorintyöstäjistään kuululta Tinoksen saarelta. Veistokset ilmentävät 1800-luvun antiikin idealisointia, joka heijastui myös keskusteluna olympialaisten elvyttämisestä laajana kulttuuritapahtumana, ei niinkään pelkkinä urheilukilpailuina.

Ambelokipin villan lisäksi Nikolaos Thon omisti vieläkin pystyssä olevan kerrostalon Ippokratous-kadun varrella, sekä Attikan luoteiskulmassa Haidarin kunnassa Pikku Palatsin, Palatakin. Monien omistajavaihdosten jälkeen se päättyi Thonille 1888, jolloin alkuperäinen rakennus korotettuna jäi vähäisempään osaan Zillerin piirtäessä sen kylkeen kookkaan nelikulmaisen asuintornin. Ziller suunnitteli myös sisätilat seinä- ja kattomaalauksineen, ja suurimman takan yläpuolelle maalattiin Thonille ehkä mieluinen ajatus "On parempi olla kadehdittu kuin säälytty". Suuri 70 hehtaarin tontti ulottui antiikin aikaiselta Pyhäältä tieltä Eleusiinlahden rantaan. Nykyisin Palatakissa toimii Haidarin kulttuurikeskus ja kirjasto.

KULTTUURIVAIKUTTAJA

Kotzia-aukiolla oli tuohon aikaan Zillerin piirtämä Kaupunginteatteri vuodelta 1888, mutta tanskalaissyntyinen kuningas Yrjö I halusi Ateenaan myös Kuninkaallisen teatterin Kööpenhaminaan vastikään valmistuneen teatterirakennuksen mallin mukaan. Lontoossa vaikuttanut liikemies Efstratios Rallis rahoitti hanketta ja Nikolaos Thon lahjoitti tontin Agiou Konstantinou-kadun varrelta Omonia-aukiosta länteen.

Nikolaos Thon. Kuva: N.K. Paradeiseksen arkisto.

Pieni tontti ei kuitenkaan ollut ihanteellinen, sillä se vietti jyrkästi, eikä rakennuksen eteen mahtunut tavanomaista aukiota. Työt aloitettiin kuitenkin 1895, julkisivun saadessa innoituksensa keisari Hadrianuksen roomalaisaikaisen kirjastorakennuksen ulostyöntyvistä korinttilaispylväistä. Nikolaos Thonista tuli teatterin ensimmäinen johtaja. Vuonna 1903 hän saattoi seurata vanhoillisten opiskelijoiden aloittamaa mellakkaa, joka syntyi Aiskhyloksen *Oresteian* esityksessä käytetystä kansankielestä. Kuninkaallinen teatteri nimettiin myöhemmin Kansallisteatteriksi, ja 2009 se restauroitiin Thonin ja Zillerin aikaiseen loistoonsa.

Nimikkokappeli Ambelokipissä ei jäänyt Thonin ainoaksi kontribuutioksi Ateenan kirkkorakentamiselle. Kaikkialle Ateenaan näkyvän Lykabettos-kukkulan Pyhän Yrjön kirkko oli kuningatar Olga erityisen kiinnostuksen kohteena. Valkoinen rakennus sai lopullisen muotonsa 1890. Kuningatar Olgan lahjoitti kirkolle kellon ja Thon puolestaan kellolle tornin. Vielä hän rahoitti omalle nimikkopyhimykselleen Nikolaokselle, Lyykialaiselle Ihmeidentekijälle, suurikokoisen kirkon Asklipiou-kadulla. Sen lisänimellä Pefkakion, Pinjametsässä oleva, viitattiin Lykabettos-kukkulan pohjoisrinteen pinjoihin. Tälläkin alueella Neapolin kaupunginosassa Thonilla oli omistuksessaan useita tontteja. Kirkko valmistui 1895 ja vihkiäisiin osallistui myös kuningas Yrjön kolmas poika prinssi Nikolaos.

Nikolaos Thonin ja Ernst Zillerin rakennukset syntyivät belle époquen optimismin ilmapiirissä, jolloin turismi oli Ateenan toiseksi paras tulonlähde tullimaksujen jälkeen. Ateenan kaduilla nähtiin vuonna 1896 ensimmäinen auto, samoihin aikoihin kuin ensimmäiset olympialaiset lopulta järjestettiin. Tuolloin Ateenan keskusta-alue mainittiin erääksi Euroopan kauneimmista ja asukkaita oli 123 000. Thonin ja Zillerin hyvin tuntemaa kaupunkia ikuisti taidemaalari Pavlos Mathiopoulos (1876–1956). Hänen pastellinsa "Panepistimiou-katu" kuvaa hämärtyvää iltahetkeä Ateenan keskustassa vuonna 1900 (kts. takakannen kuva).

Thonin maaomistukset oli hankittu kaukokoisesti varsinaisen keskusta-alueen laidoilta tai ulkopuolelta. Kaupungin kasvun kiihtyessä ne osoittautuivat hyväksi sijoitukseksi, mutta tällaisen liiketoiminnan lisäksi hovimiehen energia riitti myös muihin rientoihin. Teatterinjohtamisen lisäksi hän oli vuonna 1891 perustetun Kansallisen voimistelu- ja urheiluseuran (Panellinos Gymnastikos Syllogos) puheenjohtaja – seura on laatuaan ensimmäisiä Euroopassa – ja vuoden 1906 väliolympialaisten järjestelytoimikunnan jäsen.

Nikolaos Thonilla oli kolme tyttäret, Maria, Angeliki ja Iulia, sekä kolme poikaa, Miltiades, Karolos ja Agamemnon. Pojista vanhin nimettiin n. 500 eKr. vaikuttaneen ateenalaisen sotapäällikön mukaan, keskimäinen sai isoisänsä Karlin nimen, ja nuorin kastettiin komeasti pronssikautisen Mykenen kuninkaan mukaan. Nykyisin Ateenassa elää vielä Thonin jälkeläisiä neljännessä polvessa. ☺

LÄHTEITÄ

M. Kardamitsi-Adami, *Classical Revival. The Architecture of Ernst Ziller 1837–1923*, Ateena 2006.

Nikolaos K. Paradeises, *Ampelokepoi*, Ateena 2003.

"SAATANAN ARMEIJA"

Kreikkalaiskuva *The Water Diviner* -elokuvassa

UULA NEITOLA

KUINKA PITKÄLLE mielikuvat ohjaavat käyttäytymistämme? Mielikuvat ovat merkityksellisessä asemassa tehdessämme päätöksiä suuntaan tai toiseen. Tässä artikkelissa tarkastelen *The Water Diviner* -elokuvan välittämiä mielikuvia kreikkalaisista. Polttopisteessäni ovat mielikuvan dynamiikka ja sen syntyyn vaikuttavat tekijät.

The Water Diviner on australialainen vuonna 2014 ilmestynyt historiallinen fiktiivinen draama, jossa pääosaa näyttelee Russell Crowe. Elokuva on samalla Crowen esikoisohjaus. Käsikirjoituksen elokuvaan on tehnyt Andrew Anastasios ja Andrew Knight, ja se perustuu ensin mainitun ja Meaghan Wilson-Anastasiosin samannimiseen kirjaan.

Elokuvan alussa maailmansodan päättymisestä on kulunut pari vuotta. Australialainen Joshua Connor (Crowe) ja hänen vaimonsa ovat saaneet kuulla, että kaikki heidän kolme poikaansa kaatuivat Gallipolissa, ja ruumiit jäivät taistelukentälle. Connor matkustaa maailman toiselta puolelta Turkkiin, Gallipolin taistelun runtelemiin maisemiin etsimään kadonneita poikiaan. Selvittääkseen poikiensa kohtalon Connorin on turvauduttava entisiin vihollisiinsa. Kun etsinnät yllättäen tuottavat tuloksia, Joshuan on luotettava turkkilaiseen upseeriin – saman mieheen joka johti joukkoja hänen maanmiehiään vastaan.

Elokuva sijoittuu pääosin 1920-luvun Länsi-Turkin rannikolle, joka on muutosten kourissa. Elokuvassa entiset viholliset, turkkilaiset, ovat avainasemassa Connorin matkalla, mutta tilalle

on tullut uusi uhka, kreikkalaiset militanttijoukot, jotka hyökkäävät Connorin ja turkkilaisten kimppuun.

Tässä artikkelissa käyn varsin lyhyesti läpi elokuvan kreikkalaiskuvaukset tieteellistä metodia hyväksikäyttäen ja pyrin etsimään vastausta siihen, miksi kuva on sellainen kuin se on. En siis ota kantaa siihen, onko kuva historiallisesti oikea vai väärä, vaan keskityn mielikuvan tuottajan, kohteen ja kontekstin symmetriaan.

The Water Diviner on turkiksi nimeltään *Son Umut*, viimeinen toivo. Vahva turkkilaisnäkökulma viipyy läpi elokuvan ja se vaikuttaa kreikkalaiskuvauksiin.

Mielikuvat ohjaavat maailmaa. Olipa kyseessä historiankirja, sarjakuva tai elokuva mielikuvat ovat merkityksellisessä osassa siinä, millaisen vaikutelman ne antavat kohteestaan. Ne ohjaavat tiedostamatta käyttäytymistämme. Ennen varsinaista analyysia on kuitenkin tarkistettava muutama mielikuvan perusluonne. Ketä kuvataan, kuka on kuvaaja ja millainen näkökulma kuvauksessa on? Juuri viimeksi mainittu on avainasemassa.

Kuvauksen kohde on tässä tapauksessa vieras kansa, kreikkalaiset. Yleensä kansallinen stereotyyppi saa muotonsa tekstien, esitettyjen kansojen ja yleisön odotuksien yhtälöstä. Kuva ei siis synny tyhjästä, vaan on monien osien summa, jota on tulkittava oikeassa kontekstissa, jotta yhteys todellisuuteen on löydettävissä. Kuvien muodostumisessa on erotettavissa samankaltaisuuksia, joita syntyy kun kuvan ja sen tekijän suhde on esimerkiksi vahva – heikko tai kehittynyt – kehittymätön. Erityisen hyvin tämä on erotettavissa esimerkiksi imperialismin kauden matkakirjallisuudessa, jossa länsimaalaiset matkailijat kuvaavat kohtaamisiaan villiiden, eksoottisuuden ja vierauden kanssa.

Käsikirjoittaja Andrew Anastasios on australiankreikkalainen, mutta elokuvaan liittyvissä haastatteluissa hän kokee itsensä ennen muuta australialaiseksi. Elokuva onkin ennen kaikkea tarina vastaosapuolen, turkkilaisten näkövinkkeleistä. Vaikka Gallipolin taistelu oli suuri tragedia australialaisille, koetaan elokuvan turkkilaiset rauhallisiksi tai neutraaleiksi. Connor löytää turkkilaisista alkuhankaluuksien jälkeen ystäviä ja liittolaisia. Turkkilainen upseeri auttaa Connoria epätoivoisessa tehtävässä.

Kulttuurien vuorovaikutuksen mielikuvaongelmat ovat tuttuja kautta koko historian kohteista riippumatta. Kohtaamme aivan samat tilanteet ja samantyyppiset syyt, jos tutkimme vaikkapa roomalaisen eliitin mielikuvaa kristityistä 200-luvun lopulla ja 300-luvun alussa

Kreikkalaiset kuvataan elokuvassa raakalaisiksi ja heistä käytetään turkkilaissotien aikaisia vertauskuvia saatanan sotilaina. Mielikuvateorian mukaan vihollissotilaiden tuhoamista helpottaa mielikuva siitä, etteivät nämä ole ihmisiä laisinkaan.

tai suomalaisen lähetystyökoulutuksen luomaa mielikuvaa 1900-luvun alun Kiinasta. Kauttaaltaan elokuvassa on rakennettu suotuisa kuva juuri turkkilaisista.

Sen sijaan pahiksen rooli lasketaan elokuvassa esiintyvien kreikkalaisten hartioille. Eräänlainen loppukliimaksi nähdään, kun Connoria kuljetettava turkkilaiskolonnia jää kreikkalaisten militanttien saartamaksi. On siten oletettavaa, että elokuvan kolonnia liikkui jossain päin Turkin länsirannikkoa ja lähellä Smyrnan kaupunkia, sillä juuri tuolla alueella suurimmat väestönsiirrot toteutettiin.

Ennen kreikkalaisjoukkojen tuloa heidät mainitaan elokuvassa raakalaisiksi ja luonnehditaan jopa nimityksellä "saatanan armeija". Nimitystä käytettiin turkkilais-kreikkalaisten sotien aikaan Εὐζωνοί- eli Kreikan armeijan vuorisotilaista Balkanin sodassa muodostetusta rykmentti 5/42:n taistelijoista, eli turkkilaisittain *Şeytanın Ordusu* tai *Şeytanın askerleri*. Rykmentin komentaja Nikolas Plastiras (1883–1953) taas sai turkkilaisilta nimen *Şeytanın kumandanı*, Saatanan komentaja.

1919 Pariisin rauhankonferenssin myötä Kreikka sai mandaatin lähteä etenemään kohti itää. 1920 joukot olivat edenneet lähimpien saarten kautta mantereeseen puolelle ja Smyrnaan oli perustettu Kreikan valtion suojeluksessa oleva itsehallintoalue. Kaupunkiin tuli merkit-

tävästi turkkilaisia pelkääviä maaseudun kristittyjä, joita todennäköisesti myös elokuvassa kuvataan.

Pelkoon oli eittämättä todellista aihetta myös alueella liikkuvilla turkkilaisilla. Armeijan edetessä turkkilaiskyliä tuhottiin, vaikkei siihen virallista lupaa oltu myönnetty. Semminkin englantilainen historioitsija Arnold Toynbee kuvasi myöhemmin värikkäästi tapahtumia antihelleeniseen sävyyn. On mahdollista, että osa elokuvan kreikkalaiskuvauksista tuleekin juuri Toynbeen matkakertomuksista. Kulttuuriset ja populaarit esitykset yhteisistä ominaisuuksista synnyttävät kansallisen piirteen näennäisen helppona selityksenä kansallisille eroille kuin myös toisten kulttuuriselle, poliittiselle tai moraaliselle paremmuudelle.

VIHOLLISKUVIA

"Kreikkalaiset polttivat kaupungit ja karkottivat ihmiset. Ennen olimme yksi valtio, nyt olemme jatkuvasti sodassa", luonnehtii eräs elokuvan turkkilainen. Sitaatti esitetään kohdassa, missä pitkä turkkilaispakolaiskolonnia pakenee kaupungista kreikkalaisten aiheuttaman tuhon tieltä.

Kreikkalaissotilaiden repliikkejä ei oltu käännetty elokuvassa, mutta pienen tutkimuksen jälkeen he muun muassa pohtivat turkkilaisupseerien teloittamista näiden omilla miekoillaan. Tämän tavan yleisyydestä minulla ei ole enempää tietoa.

Koskaokuva pyrki esittämään niin Gallipolin taistelun kuin sen jälkeisten vuosien tapahtumat turkkilaisnäkökulmasta, on jossain määrin selvää, että kreik-

kalaiset pyritään kuvaamaan mahdollisimman epäsuopeasti. He olivat viholliskansa. Kuvaus on subjektiivinen ja perustuu rakennettuun mielikuvaan, kuten yleensä viholliskuvaa koskevassa propagandassa. Viholliskuvissa hyödynnetään syviä kansallisia perustunteita ja uskomuksia, minkä takia niitä on hyvin vaikea kumota järkeen vetoamalla. Niissä käytetään taitavasti valikoiden hyväksi erityisesti historiaa, mistä hyviä eurooppalaisia lähimenneisyyden esimerkkejä ovat Balkanin sodat 1990-luvulla.

Viholliskuvien asteikossa perivihollinen on se kaikkein pahin mahdollinen. Perivihollisen taustaa ei tarvitse edes kertoa tai selittää kansalle, koska se perustuu yhtäältä kaikkein tietämiin mutta toisaalta hyvin kaukaisiin asioihin. Esimerkiksi Sydneyn yliopiston historian professori Panagiotis Diamandis syytti ohjaajaa ja käsikirjoittajaa elokuvan historiallisesti vääristyneistä seikoista ja valloittaja-valloitetava -asetelman kääntymisestä ylösalaisin.

Huippukohtaus, jossa kreikkalaiset pommittavat Akroinosin (nyk. Afyonkarahisar) paljastaa, että kuvaus ilkeistä kreikkalaisista on tietien tahtoen rakennettu ja se perustuu turkkilaisten propagandaan. Kaupungissa sijaitsi vuosina 1915–1918 armenialaisille tarkoitettu sotavankileiri. Muutoin armenialaisia ei elokuvassa mainita. Todellisuudessa australialaisten sotajohto kritisoi Mustafa Kemalın joukkojen armenialaisiin ja kreikkalaisiin kohdistuneita väkivaltaisuuksia.

Miksi siis elokuvan kreikkalaiskuva on sellainen kuin se on? Kuva siitä, millainen joku on,

Elokuvassa pelataan raa'asti stereotyyppioilla ja turkkilaisotien aikaisella virallisella propagandalla, mikä on suututtanut kreikkalaisyleisön.

rakentuu tyypittelyn perusteella. Tyypit ovat erilaisia luonnehdintoja, joissa eri piirteet nousevat esiin. Stereotyyppin ollessa kyseessä luonnehdinta on pelkistetty, mahdollisesti liioiteltu ja se perustuu yleisesti tunnettuihin piirteisiin, jotka liitetään tiettyyn asiaan. *The Water Diviner* -elokuvan kohdalla elokuvan narratiivi on lähdeaineistoltaan ja tulkinnaltaan turkkilainen, ottomaaninen sanoisin. Se näkyy, eikä selitä itse itseään.

Kreikkalaiset pyritään esittämään stereotyyppisinä raakalaisina. Stereotypisointi luokittelee ihmisiä oman kulttuurin normien mukaan ja tekee ulkopuolelle jäävistä toisia. Itselle vieraasta asiasta muodostettuun mielikuvaan liitetään ensin sille tyypilliset, epäsuosiolliset seikat. Ihminen kantaa kuvia mukanaan kulttuurisina asenteina, halusi tai ei. Kuvateorian mukaan eri mielipideryhmät kiinnittävät herkimmin huomiota seikkoihin, jotka vahvistavat jo aiemmin omaksuttua stereotyyppiä ja tukevat ryhmän

omia tavoitteita, uskomuksia, asenteita ja mielitymyksiä. Näiden taustavaikuttimien vuoksi kuvan voidaan perustellusti sanoa kertovan sekä kohteestaan että luojastaan.

Tarkkaan valikoitu me – he -asetelma kertoo historiaan perehtyneelle enemmän kuvan synnyttäjästä kuin kuvauksen kohteesta. Elokuvassa on sekoitettu historiallista faktaa ja fiktiota ja ne esitetään kreikkalaisittain epäedullisesti. Mikäli kreikkalaisista oli pyritty luomaan elokuvassa karikatyyri, on se epäonnistunut, sillä elokuvat ovat merkittävä keino havainnollistaa syvään piirrettyjä mielikuvia. Tämänkaltaisten kuvien esiintuonti on omiaan toteuttamaan kulttuuri- lähtöistä erimielisyyttä. ^H

Kirjoittaja on instituutin entinen harjoittelija, Oulun yliopiston historiatieteiden FM, joka tutkii historiallisia mielikuvia

Elokuvan ohjannut Russel Crowe näyttelee myös pääosan.

Tiedeinstituuttifoorumin kollokvio

EMPIRES OF PEACE

Ateenassa 20.–21.11.

JARI PAKKANEN & VESA VAHTIKARI

TIEDEINSTITUUTTIFOORUMI perustettiin 21. toukokuuta 2012 Helsingissä. Tiedeinstituuttifoorumin perustajajäseniä ovat Ateenan, Japanin, Lähi-idän ja Rooman tiedeinstituutit sekä Lontoon, Madridin ja Saksan kulttuuri-instituutit, joilla on myös tutkimukseen liittyvää toimintaa. Pietarin instituutti liittyi toimintaan mukaan vuonna 2014.

Tiedeinstituuttifoorumin perustamiskokouksessa tavoitteiksi asetettiin tiedeinstituuttien toiminnan edistäminen, niiden tunnettuuden vahvistaminen ja instituuttien välisen yhteistyön lisääminen sekä yhteisten tutkimushankkeiden käynnistäminen ja tieteen perustalta tapahtuva yhteiskuntapolitiiseen keskusteluun osallistuminen. Lisäksi tavoitteena on tukea kansainvälisesti merkittävää suomalaista tiedettä. Foorumia on hallinnoinut Suomen Lähi-idän instituutin säätiö 2012–2015, ja sen puheenjohtajana toimi 2012–2013 Lähi-idän instituutin johtaja Ari

Kerkkänen ja sen jälkeen Ateenan-instituutin johtaja Jari Pakkanen.

Alun perin teema *Empires of Peace* lähti liikkeelle Ateenan, Lähi-idän ja Rooman instituuttien edeltävien johtajien tutkimushankeideasta. Ateenassa 20–21.11. järjestetty kollokvio oli Tiedeinstituuttifoorumin vuoden 2015 päätahtuma ja puhujina oli kaikkien tiede- ja tutkimusta tekevien kulttuuri-instituuttien edustaja ja ryhmä kansainvälisiä tutkijoita. Kollokviossa pidettiin seuraavat esitelmät.

Sebastian Fink (University of Innsbruck): *Ur III: the Golden Age of Mesopotamian Civilization?*

Robert Rollinger (University of Innsbruck): *Ancient Near Eastern Empires of the First Millennium BCE: the Dynamics of Stability vs. Instability*

Raija Mattila (Finnish Institute in the Middle East): *Far Away from Home: Egyptians in Assyria*

Jaakko Hämeen-Anttila (University of Helsinki): *Imagined Empires: Achaemenids and Sasanids in Arab-Islamic Historiography*

Mika Kajava (University of Helsinki): *Greek Oracles and International Politics*

Vesa Vahtikari (Finnish Institute at Athens): *Actors and Empires*

Kollokvion puhujia instituutin portailla (kuvasta puuttuvat Ayşe Ozil ja Martti Leiwo). Kuva: Milla Jokinen.

Jari Pakkanen (Finnish Institute at Athens): *Constructing an Urban Centre under Empires of Peace: an Econometric Approach to Total Volume of Building at Athens*

Marja-Leena Hänninen (Finnish Institute in Rome): *The Role of Religion in Pax Augusta*

Katariina Mustakallio (University of Tampere): *Dangerous Strangers or Loyal Alliances? Ostia Revisited*

Martti Leiwo (University of Helsinki): *Case Studies of Multilingualism and Multiculturalism in Peaceful Societies: Antiquity and the Ottoman Empire*

Vasileios Syros (Academy of Finland): *Religious Tolerance and World Peace: The Mughal Experiment*

Ayşe Ozil (Sabancı University): *Imperial Organization and Urban Space: The Case of Late Ottoman Istanbul*

Johanna Vakkari (Finnish Institute in London): *Visual Mass Entertainment during the Pax Britannica (1815-1914): Wonders of the World or Imperialistic Propaganda?*

Elina Kahla (Finnish Institute in St Petersburg): *The Third Rome Today*

Markku Kivinen (University of Helsinki): *Empires in the Post-Cold War World*

Merja Karppinen (The Finnish Institute in Japan): *Japan as the New Empire of Popular Culture*

Auli Leskinen (Finnish Institute in Madrid): *Literary Representations of the 'Special Period' in Times of Peace in Cuba in 1990-2010*

Laura Hirvi (Finnish Institute in Berlin): *People on the Move in Today's Europe: a Journey towards an 'Empire' of Peace or Conflict?*

Liisa Laakso (University of Helsinki): *Partner Europe: Regional and Global Governance with Peers.*

TIEDEINSTITUUTTI-FOORUMI

Ateena • Japani • Lontoo • Lähi-itä • Madrid • Pietari • Rooma • Saksa

TIEDEINSTITUUTTI- FOORUMIN SYNTY MARTTI LEIWO

Neljä vuotta sitten perinteisten vanhojen tiedeinstituuttien johtajat Ari Kerkkänen (Lähi-idän instituutti), Martti Leiwo (Ateenan-instituutti) ja Katariina Mustakallio (Rooman-instituutti) istuivat iltaa mukavasti Villa Lantessa. Puheltiin kaikenlaista ja Ari kertoi Lähi-idän vaarallisista ennusteista (jotka kaikki toteutuivat hirveämpinä kuin osasimme kuvitellakaan). Pohdimme, että omien instituuttimme tutkimus kohdistui voimakkaasti alueelle, jota oli hallinnut sarja imperiumeja: Rooma, Bysantti, arabit ja osmanit. Kun olimme nauttineen muutama lasin erinomaista viiniä lisää, päätimme yhdistää voimamme ja hakea kolmen instituutin yhteistä akatemiaprojektia aiheenaan "The Empires of Peace". Halusimme selvittää, mitkä erityiset tekijät vaikuttivat pitkiin rauhan jaksoihin imperiumien historiassa.

Projekti ei useista syistä sitten toteutunut eikä hakemusta jätetty Suomen Akatemialle, mutta hieno kollokvio aiheesta toteutui. Vielä merkittävämpi asia taisi kuitenkin olla se, että silloin päätettiin, että Suomen Tiedeinstituutit tarvitsevat enemmän julkisuutta ja yhteistyötä, ja Ari Kerkkänen sai myös Opetusministeriön puolelleen. Näin Suomen Tiedeinstituuttifoorumi oli syntynyt. Toivottavasti yhteistyö foorumin parissa jatkuu yhtä hedelmällisenä kuin tähän asti.

KAMERAN TAKANA MILKA ALANEN

Tarkennuspiste Kreikan nykyhetkessä

MANNA SATAMA

"ΕΞΩ ΤΟΙΙΑ" -valokuvanäyttely kuvaa ihmisiä Kreikan kriisin keskellä. Milka Alasen (synt. 1972) näyttely on ollut esillä nimellä "Το vlémma tis krísis" ("Kriisin katse") kesällä 2015 Tinoksen saarella, joka on Alasen toinen koti puolet vuodesta, ja nyt joulukuussa Ateenassa, Suomen Ateenan-instituutissa.

Tapasin valokuvaajan huhtikuussa Helsingissä, jolloin siellä Epikrisi-nimellä toteutettu näyttely herätti huomiota suomalaisessa mediasa. Näyttely antoi konkreettiset kasvot Kreikassa toteutetulle talouspolitiikalle ja toi yleiseen keskusteluun tarpeellista näkökulmaa, miten leikkauksien ja velkojen noidankehä on vaikuttanut ihmisten arkeen. Tapaamisessa Milka Alasen kanssa puhuimme ihmisistä, valokuvista, kuvamisesta sekä elämästä Kreikassa ja Suomessa.

KUVAAJAN TIE KREIKKAAN

Valokuva on Alasen intohimo ja ammatti. Lukion jälkeen hän opiskeli Hollolan käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksen piirtäjälinjalla, jossa hänellä sattui olemaan erinomainen valokuvauksen opettaja ja valokuvaus alkoi tuntua omalta ilmaisumuodolta. Alanen pääsi opiskelemaan valokuvausta Lahden Muotoiluinstituuttiin, josta valmistui valokuvaajaksi vuonna 1997. Opinnot ovat vieneet Alasen välillä myös Ruotsiin, Fotohögskolaniin. Parhaillaan hän opiskelee Aalto-yliopistossa tähtäimenään kuvataiteen ja valokuvauksen opettajan pätevyys.

Milka Alanen.

Alanen on toiminut lehtikuvaajana, jonka aihepiirit liikkuvat ihmisistä sisustukseen ja ruokiin, ja tehnyt välillä myös opetustyötä. Valokuviaan hän on esitellyt näyttelyissä, ja niitä on julkaistu myös kirjan muodossa.

Alasen töissä dokumentaarisuus on vahvasti läsnä. Kahden toimittajan tyttärenä Alanen kasvoi tapahtumien ja ilmiöiden dokumentoinnin maailmaan. Opintojen painopisteen muuttuminen piirtämisestä valokuvaukseen onkin tässä valossa luonteva siirtymä. "Dokumentaarisessa valokuvauksessa journalismi yhdistyy taiteeseen", kiteyttää Alanen.

Dokumentaarinen kuvaus johdatti Alasen myös ensimmäistä kertaa Kreikkaan vuonna

1999. Tuolloin hän oli Helsingin Sanomissa ke-sätöissä lehtikuvaajana, ja toimittaja Esa Keron kanssa he päättivät lähteä ulkomaille tekemään kirjan. Matka suuntautui lopulta sattumalta Tinoksen saarelle, jossa kaksikko tutustui Alasen tulevaan mieheen. Tämä kolmikko reissasi yhdessä useamman viikon ajan Tinoksella, Alasen kamera vahvasti kuvassa mukana. Reissusta syntyi myös tavoitteena ollut kirja, *Kuolema Kreikassa* (2004). Tinoksella on nyt Alasen toinen koti, jossa hän miehensä Paulosin ja kahden tyttärensä kanssa asuu osan vuodesta. Osan vuodesta perhe asuu Helsingissä.

KRIISI, IHMINEN JA KATSE

Näyttely kuvaa ihmisiä Kreikan kriisin keskellä. Itse näin kuvat ensimmäisen kerran Helsingin Laterna Magicassa, jossa kuvat sulautuivat rosoiseen näyttelytilaan saumattomasti. Toistamiseen katsoin kuvat Postitalossa kameraliike Rajalan tiloissa. Siellä ne hukkuivat helposti kaupan sekaan, mutta kun niitä osasi etsiä, ne toimivat

pysäyttävänä kontrastina kiihtyvälle teknisen ja taloudellisen kasvun ihanteelle. Tähän kohtaan sopii mainita Alasen toteamus, ettei hän ole niinkään innostunut valokuvauksen teknisestä kehityksestä – sisältö on keskeinen. Paraskaan markkinoilla oleva kamera ei takaa hyvää lopputulosta. Alaselle tunnelma ja sen taltiointi on olennaista. Tunnelma syntyy vaikkapa kontaktista kuvattavan kanssa, valosta, kompositiosta ja kuvakulmasta. Tekniikan hallitseminen mahdollistaa halutun lopputuloksen mekaanisen toteuttamisen. Valokuvauksen ihanuus on hetken ja sattuman läsnäolo, toteaa Alanen.

Euroopan Unionin itärajojen yhteiskunnat, ihmisten arki ja elämä Kreikassa ja Suomessa, valottuvat Alaselle omakohtaisella kokemuksella. Vaikka Suomessa puhe talouskriisistä on arkipäivää, täällä köyhyys ei leikkaa samalla tavoin läpi koko kansan kuin Kreikassa. Siksi myös köyhyys kuva-aiheena on konkreettisesti läsnä Kreikassa hyvin eri tavoin kuin meillä.

Näyttelyyn koostetun kokonaisuuden muo-dostumisesta Alanen toteaa yksinkertaisesti, että on tärkeä dokumentoida Kreikan tapahtumia

siellä elävien ihmisten kautta. Alanen haluaa taustoittaa nykytilannetta ja kertoa siitä meille pohjoismaiseen hyvinvointiin tottuneille ihmisille.

Yhteiskunta on suurissa on-gelmissa, kun vallan, politiikan ja talouden rakenteet eivät ole tarpeeksi läpinäkyviä, kun val-taeliittiin ei luoteta ja harmaa talous saa porskuttaa omalla painollaan. Tämä ei lopulta

Valokuvausliikkeen miehensä kans-sa perustanut Hrisa Paraskevá sai kuvauspäivänä tietää odottavansa vauvaa. Tulevaisuus tuntuu epävar-malta, Kreikan mahdollinen ero eu-rosta pelottaa. Kuva: Milka Alanen.

Argiró Dimitríou Hatzisotiráki hakee päivittäin ruokaa leipäjonosta, tällä kertaa kirkon järjestämästä. Ateenaa, Kreikka. Kuva: Milka Alanen.

VALOKUVA, TARINA JA KOKONAINEN ELÄMÄ

ole mitenkään kaukana meistä Pohjoismaiseen hyvinvointiin ja demokratian toimivuuteen tuudittautuneista ihmisistä, vaikka toki Kreikan kriisin mitta-asteikko on toinen.

Peruskoulutuksen tai terveydenhuollon määsiivisien leikkausten vaikutukset näkyvät osin tietysti jo leikkaushetkellä, mutta kumuloituvat vuosien saatossa. Mikä määrä toivonsa, tulevaisuutensa, työnsä ja terveytensä menettäneitä lapsia ja aikuisia tarvitaan, että yhteiskunta suistuu syöksykierteeseen? Keskustelut ja toimet harmaan talouden kitkemiseksi ja sosiaaliturvan kehittämiseksi ovat tärkeitä, jotta Kreikka ottaisi askeleen kohti tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa. Tasavertaisuuden, hyvän elämän ja toivon teemoja on tärkeä miettiä.

Alasen valokuvien myötä on luonteva pohtia sekä katsojan että valokuvattavan katsetta. Valokuvien yksilöt katsovat suoraan eteen – myös silloin kun heidät on kuvattu sivusta päin tai jopa silloin, kun he pitävät silmiään kiinni. Heidän katseensa pakottaa kuvien katsojan osalliseksi tilaan, tilanteeseen, yhteiskuntaan – halusipa sitä tai ei.

Argiró, yli 80-vuotias Smyrnan pakolaisten jälkeläinen, on kuvattu valkoista rapattua seinää vasten. Hänen valkoiset hiuksensa, suora katse ja sylintäydellinen ruokajonosta saatua leipää pysäyttävät minut ihmisen aikaansaaman katastrofien jatkumon äärelle. Smyrnan verilöyly v. 1922 ja siitä selvinneiden ihmisten pakolaisuus uudessa oudossa "kotimaassaan" Kreikassa on läsnä kreikkalaisessa mentaliteetissa. Jos Suomessa puhutaan evakoista ja evakkouden traumasta seuraaviin sukupolviin, Kreikassa Smyrnan katastrofi on vähintään samanlainen käsite, totista totta lähes sata vuotta tapahtumien jälkeen. Tätä historian lastia Argiró kantaa, 80-vuotiaana, leipäjonossa. Elämän ja ihmiskohtaloiden sattumanvaraisuus iskee lujaa.

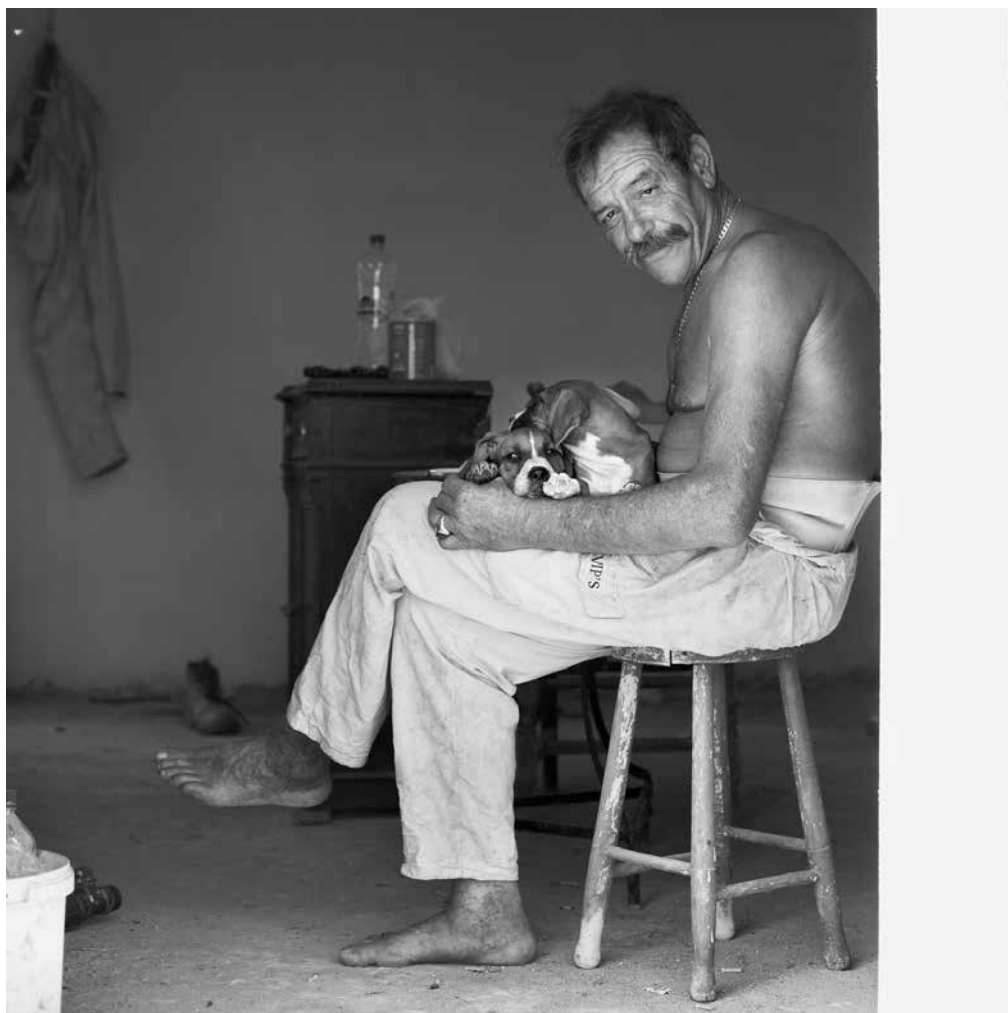
Kysyn Alaselta, kertooko kuva enemmän kuin tuhat sanaa. "Kyllä ja ei", hän toteaa. "Kuva kertoo eri kielellä. Kuvassa voi tiivistyä nuo tuhat sanaa. Mutta taitava sanankäyttäjä voi ilmaista asiat hyvin tiiviisti." Yksi tällainen sanankäyttäjäksi Alasen lähipiirissä on juuri Esa Kero. Kuvan ja sanan toisiaan täydentävä ilmaisu näkyykin konkreettisesti tämän kaksikon yllä mainitussa teoksessa, joka kertoo ihmisten tarinoita kuoleman läheisyydessä. Myös tässä näyttelyssä teksti kuuluu kuviin: jokaisen kuvatun kohdalla on nimi ja tausta sekä kuvauspäivämäärä. Kuvat ovat yksilöiviä, ihmisillä on konteksti.

Kuvan vahvuus tarinankerronnassa piilee pitkälti sen monitulkintaisuudessa. Kuvallinen ärsyke voi johdattaa katsojan vaikkapa omiin kokemuksiin ja muistikuviin yllättäviäkin polkuja pitkin, ja jokainen katsoja voi tulkita yhtä ja samaa kuvaa omista lähtökohdistaan hyvinkin eri tavoin ja lopputuloksin. Itselleni tuli kovin

lähelle Ramona, pieni tyttö, joka poseeraa tuollilla rennosti istuen – valuen, niin kuin lapsilla on joskus tapana. Ramona katsoo suoraan kameraan ihan tavallisesti, ei yritä mitään, kädet rennosti edessään roikkuen. Hänellä on samanlainen ketjuvaateliikkeen mekko kuin omalla 4-vuotiaalla tyttärelläni. Ramona on samanikäisenä oppinut sanan *krísi*, kertoo kuvateksti. Oman tyttäreni varsin monipuoliseen ja rönsyilevään sanavarastoon kriisi ei vielä kuulu.

Kuvassa voi olla kokonainen elämä. Morsiuspuvussa kuvattu Hrísia katsoo alta kulmain. Kasvot ovat morsiushunnun takana. Häät ovat

yleensä rakkauden ja ilon juhla, mutta Hrísia ei poseeraa tyypillisen morsiamen tavoin. Hän ei hymyile, ei esittele kiiltävää sormusta tai prinsessamekkoaan. En saa hänen ilmettään tulkittua. Se on epäluuloinen ja kova, mutta jollain tapaa tyttömäinen. Tulevaisuuteen ei ainakaan katsota sadunomaisesti. Aika karua on meno. Alanen halusi löytää kuvaan morsiamen, mutta päätyi kuvaamaan ennestään tuntemattoman, tinoslaisen häävalokuvaajan Hrísan, joka kertoi menneensä jonkun aikaa sitten naimisiin, ja jonka valokuvaamo taisteli kriisin myötä pienentyneiden tulojen kanssa. Idea hääkuvaajasta omassa

lánnis Kavóúras on tehnyt koko ikänsä töitä työmiehenä maataloilla ja kalastajana. Hän viljelee vihanneksia ja myy niitä elannokseen. Tinos, Kreikka. Kuva: Milka Alanen.

morsiuspuvussa syntyi. Myöhemmin Hrísa kertoi, että oli mennyt naimisiin jo pari kesää sitten, mutta Alanen halusi silti kuvata juuri hänet. Kuvauspäivänä Hrísa oli sai tietää, että on raskaana ja tämä ehkä selittää hänen sisäänpäin kääntyneen katseensa. Siihen on tiivistynyt kokonainen elämä, sukujen, perheiden ja sukupolvien jatkumo. Tämä kuva on poikkeuksellinen Alasen näyttelyn kokonaisuudessa siinä, että se on eräällä tavalla lavastettu. Silti se kertoo morsiamen tarinaa viiltävällä tarkkuudella. Kuva on myös yksi Alasen omista suosikeista.

IHMINEN ENNEN KAIKKEA

Toinen esimerkki kuvaajan suosikeista on ERT:in mielenosoituksessa kuvattu Vasílis. Kamera vangitsee kohteensa, tupakkaa polttavan miehen, joka kuuntelee surullisena ERT:stä irtisanotun sinfoniaorkesterin konserttia. Kansallisen TV- ja radiokanavan sulkemista vastustavat mielenosoittajat sumenevat taustalla massaksi. Toinen massatapahtuman liittyvä kuva on äärioikeistolaisen, avoimesti väkivaltaisen "Hrísí avgi" eli Kultainen aamunkoitto -puolueen kokoontumisesta. Alanen halusi kertoa Kreikan tilanteesta, ja sisällyttää kuvasarjaansa pienen kuvan, joka kertoo väkivaltaisen ja pelolla kiihottunutta luovan puolueen ihmisistä.

Tavallisesti Alanen valitsee kuvattavan kohteen sattumanvaraisesti. Tässä tapauksessa hänen piti kuitenkin saada kuvauslupa puolueen tiedottajalta. Hän olisi halunnut kuvata jotain puolueen poliitikkoa tämän omassa kodissaan, esimerkiksi raskaana olevaa naisjäsentä, mutta lupa heltisi vain puolueen julkiseen kokoontumiseen. Kuvaustilanne oli ahdistava. Alasen jokaista liikettä ja kameran suuntaa vaadittiin taukoamatta, ja tunnelman ja tilanteen taltiointi halutulla tavalla oli mahdotonta. Kameralle tallentuivat lopulta Stávros ja Arhontúla, kaksi nuorta rakastavaista. Alaselle itselleen kuvaustilanne ja pariskunta herätti ristiriitaisia ajatuksia,

miten näitä avoimesti väkivaltaan kiihottavan puoleen kahta nuorta voi tulkita ja halusiko Alanen edes kuvata heitä näyttelyyn. Tinoksella kesällä 2015 pidetystä näyttelystä Alanen jätti pariskunnan kuvan pois. Alanen ei halunnut kenenkään tulkitsevan, että hän kannattaisi kyseistä puoluetta. Tarkoituksena oli ollut luoda kriittinen ja paljastava katse. Kuva tuntui kuitenkin ylimääräiseltä, kuin se olisi kuulunut eri sarjaan.

Alanen kuvaa maailmaa ihmisten kautta. Hän on kiinnostunut ihmiskohtaloista, ja tämä kiinnostus mahdollistaa myös osaltaan sen, että hänen on yleensä helppo lähestyä kuvauskohdeekseen tarttuneita ihmisiä. Herkkyyttä kuitenkin tarvitaan: millä tavoin ihmistä kannattaa lähestyä. Alanen oli kiinnittänyt huomionsa penkillä nukkuvan vanhan naisen, Kalomíran, kauniisiin kasvoihin ja kuvasi häntä hetken. Alueella liikkuva vartija kertoi Kalomíran ja tämän pojan Níkoksen tarinaa ja samalla varoiteli, että Kalomíra voi herättyään olla vihainen. Alanen lähestyi herännyttä Kalomíraa jutellen, tarjosi aamiaista ja vasta sitten kertoi olevansa valokuvaaja ja kysyi saisiko kuvata Kalomíraa kuvasarjaansa. Kalomíran katse ja hänen tarinansa taltioituivat Alasen kameralle.

Nimet, kuvat, ihmiset ja tarinat tulevat katsojan eteen peräjälkeen. Romanityttö Theodóra ("Jumalan lahja") kantaa lemmikkivuohtaansa, pariskunta Argiró ja Stélios istuvat kulahtaneessa autossaan, raskaana oleva Eléni kreikkalaisen kesäauringon kovassa valon ja varjon todellisuudessa, pakistanilaiset paperittomat, joista kolmen nimi on Muhammed ja yksi on Giabet, työn perässä koko Kreikan kiertänyt Dimítrios paljaat jalat tuolille ojennettuna, entinen toimittaja María ja valkoinen kyyhkynen lentoon lähdessä. Kriisin kasvot eivät pääty tähän kuvasarjaan. Ehkäpä nämä ja tulevat kuvat vielä muuntautuvat kirjaksikin. 📖

Milka Alasen kuvia ja perustietoa kuvaajasta: <http://www.milkaalanen.com/photography>

SUOMEN ATEENAN INSTITUUTIN YSTÄVÄT RY:N JOHTOKUNNAN ESITTELY

LAURA AHO, FM

Olen ollut Ateenan-instituutin ystävien hallituksessa kevästä 2014 lähtien. Vuodesta 2014 vuoden 2015 kesään asti toimin yhdistyksen sihteerinä ja rahastonhoitajana. Olen opiskellut latinaa, kreikkaa, klassillista arkeologiaa ja nykykreikkaa Helsingin yliopistossa vuodesta 2005 lähtien. Tällä hetkellä teen väitöskirjaa Helsingin yliopistossa latinan- ja kreikankielisistä dedikaatioista. Ateena, Kreikka ja Ateenan-instituutti ovat tulleet tutuiksi niin instituutin kursseilla kuin useilla muilla matkoilla. Lukuvuoden 2015–2016 olen Suomen Rooman instituutissa Wihuri-stipendiaattina.

MARINA BORGSTRÖM

Taitelija Marina Borgström on kiinnostunut taidehistoriasta ja hän on lumoutunut kulttuurin kehdestä. Hän tekee joka vuosi matkan Kreetalle hakemaan inspiraatiota ja nauttimaan saaren omalaatuisesta mystiikasta. Hän ei voinut vastustaa, kun tuli tilaisuus olla mukana SAIY:n hallituksessa ja mahdollisuus tavata muita Kreikan ystäviä.

CECILIA AF FORSSELLES

FT, tutkija ja kirjastonjohtaja Cecilia af Forselles vaikuttaa laajasti tiedeyhteisössä tieteellisten seurojen ja eri instituutioiden luottamuselimissä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjastonjohtajana hän vastaa kulttuurien tutkimuksen tieteellisestä erikoiskirjastosta, jonka erikoisalajat ovat folkloristiikka, kansantiede, kulttuuriantropologia, uskontotiede ja etnomusikologia. Myös antiikin kreikkalainen suullinen perinne, eepinen runous ja filosofian historia kiinnostaa häntä. Tutkijana ja Suomen Oppihistoriallisen Seuran puheenjohtajana hän on laajasti kiinnostunut ympäristöhistoriasta, kulttuurientutkimuksesta sekä kulttuuri-, oppi-, aate- ja tieteen historiasta. Hän on useita kertoja käynyt tieteellisissä konferensseissa ja lomamatkoilla Ateenassa ja Kreetalla.

<http://375humanistia.helsinki.fi/humanistit/cecilia-af-forselles>.

EERO HEIMOLINNA

Eläkkeellä oleva työmarkkinajuristi, joka työskentelee nykyisin isännöitsijänä ja neuvotteluvalmentajana. Toiminut kolme kautta SAIY:n puheenjohtajana. Vuosikymmeniä kestänyt lämmin suhde Kreikkaan ja kreikkalaisiin. Ensimmäinen Kreikanmatka 1967 ja sen jälkeen lähes vuosittain. Erityisen kiinnostuksen kohteena kreikkalainen musiikki – viime vuosina painotetusti 1930–40-luvun rebetika-musiikki, jota onkin kirjahyllyssä n. 500 LP- ja CD-levyn kokoelma. Soittaa buzukia ja laulaa kreikkalaista musiikkia esittävässä Pentara (H IIENTAPA) - ja Laiki Familia (ΛΑΙΚΗ ΦΑΜΙΛΙΑ)-yhtyeissä. Puhuu kreikkaa tyydyttävästi.

SAARA KAUPPINEN

Valmistunut Helsingin yliopistosta, opiskellut klassillia kieliä ja klassillista arkeologiaa. Erikoistunut kreikkalaiseen epigrafiikkaan. Väitöskirja käsittelee dialogimuotoisia kreikankielisiä piirtokirjoituksia. Toiminut Suomen Ateenan-instituutin assistenttina 2011–2014, sitä ennen projektitutkijana HY:ssä. Rakastaa paitsi antiikin kieliä ja kulttuureja myös nykyistä Kreikkaa, etenkin Ateenaa.

KAARINA LYHYKÄINEN, FM

Olen ensimmäistä kautta johtokunnassa istuva teologi ja humanisti. Työskentelen Helsingin ortodoksisessa seurakunnassa kasvatustyön parissa. Lisäksi toimin ortodoksisen uskonnon opettajana Helsingin Norssissa ja työn alla on myös väitöskirja eurooppalaisesta uskonnonopetuksesta. Teologian ja kasvatuksen lisäksi akateemisen kiinnostukseni kohteena on Eurooppa kulttuureineen ja alueineen. Erityisesti eurooppalaisen kulttuurin juuret antiikissa ja niiden tutkiminen klassillisen arkeologian kautta ovat innostaneet ja inspiroineet minua viime aikoina. Arkeologisten kohteiden ja museoiden lisäksi kirkot ja luostarit sekä luonto, ihmiset, ruoka ja kulttuurin eri muodot tekevät Kreikasta itselleni todella mieluisan matkakohteen.

KALLE KNAAPI

FM Kalle Knaapi on jatko-opiskelija Turun yliopiston klassillisten kielten ja antiikin kulttuurin oppiaineessa. Hänen väitöskirjansa käsittelee teatterin asemaa ja luonnetta 1100-luvun Bysantin valtakunnassa. Knaapin muita akateemisia intressejä ovat antiikin teatteri (ennen kaikkea klassinen tragedia), antiikin vaikutus myöhempiä aikoina, kulttuurilliset transformaatiot ja kirjallisuudentutkimus.

MAARIT NIEMINEN

Maarit Nieminen on filosofian maisteri (historia) ja auktorisoitu opas niin Kreikassa kuin Suomessa. Opiskeluai-koina Ateenan instituutti oli arvokas tuki hänellekin. Hän on työskennellyt vuosia Kreikassa: Ateenan Akropoliilla ja Suur-Ateenan alueella kuin myös kiertomatkoilla Manner-Kreikasta ja saaristossa. Nykyään hän tekee Kreikan matkoja Suomesta käsin sekä työkseen että omaksi ilokseen, vaikka enimmäkseen työskenteleekin pääkaupunkiseudulla – myös kreikaksi. Harrastuksiin kuuluu tietenkin Kreikka: kulttuurin ja yhteiskunnan kehityksen seuraaminen, joten instituutista on iloa niin työssä kuin vapaa-aikana. Mieluiten hän matkustaa Kreikan vuoristoseuduilla kaukana turistirannoista. – Linnavuori tai luostari päivässä pitää mielen virkeänä! Matkalaukussa Suomen suuntaan kulkee nykyään vuoristoteetä, porkkanarinkeleitä ja kirjoja.

LEENA PIETILÄ-CASTRÉN

Ystävien johtokunnassa olen toistamiseen, ensimmäinen kerran 1990-luvulla, jolloin johdin matkoja Kreikassa ja Venäjän antiikkikokoelmiin ja kirjoitin ensimmäisen juttuni Helikoniin 1996. Vuonna 2012 minut pyydettiin uudelleen yhdistyksen toimintaan yhdyssiteeksi Ateenan-instituutin taustasäätiöön. Vapaa-ajan ja työn välinen raja on hämärtynyt aikaa sitten, sillä olen Helsingin yliopistossa Antiikin kulttuurin ja klassillisen arkeologian yliopistonlehtori. Tutkimustyöni kattaa antiikin maailman osaluaita Kreikassa ja Italiassa, sekä antiikin jälkivaikutuksen täällä kotimaassa.

MARIKA RAUHALA

Marika Rauhala työskentelee tutkijatohtorina Oulun yliopiston humanistisessa tiedekunnassa. Hänen erityisalaansa on antiikin historia ja erityisesti antiikin kreikkalainen uskonto ja ajatusmaailma, kreikkalais-roomalainen identiteetti, sukupuolisuuskäsitykset ja suhtautuminen vieraisiin sekä mielikuvien, identiteetin ja rajojen rakentaminen antiikin kirjallisuudessa. Hän on itse hyödyntänyt Suomen Ateenan Instituutin tarjoamia majoitus- ja tutkimuspalveluita kahden antiikin kreikkalaisen maailman

nähtävyyksiä kiertäneen ekskursioiden yhteydessä. Rauhala tukee myös omalta osaltaan Kreikan historiaan kohdistuvaa kiinnostusta Pohjois-Suomessa pitämällä antiikin maailmaa käsitteleviä luentoja sekä ohjaamalla aiheeseen liittyviä oppinnäytetöitä.

HANNA-RIITTA TOIVANEN-KOLA

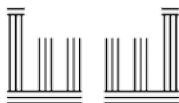
Kiintymykseni Kreikkaan alkoi varsinaisesti tehdessäni pro gradua taidehistoriasta. Sain Konstantinos Lasarakisilta ja Kreikan valtiolta apurahan, joiden turvin pääsin Suomen Ateenan instituuttiin viimeistelemään tutkielmani. Siinä vertailin muinaisvenäläisiä ja bysanttilaisia kirkkorakennuksia keskenään. Myöhemmin jatkoin tutkimuksiani Kreikassa mm. tekemällä siellä väitöskirjani. Vuodet Ateenassa olivat unohtumatonta aikaa, ei suinkaan aina helppoa, mutta monella tavalla inspiroivaa ja rikasta elämäkokemusta. Lisäksi käyn mielelläni edelleen Kreikassa lomailmassa, ystäviä tapaamassa ja hankkimassa tutkimus- ja luentomateriaalia.

KATJA VARAKAS

Olen toiminut Suomen Ateenan-instituutin ystävien ry:n sihteerinä ja rahastonhoitajana maaliskuusta 2015. Suhteeni Kreikkaan ja erityisesti Ateenaan alkoi, kuten niin monen muunkin suomalaisen, yhteisillä perheen lomamatkoilla. Ihastuin antiikin tarinoihin ja arkeologiset kaivaukset inspiroivat mielikuvitusta. Sittenmin opiskelin klassisia kieliä ja klassillista arkeologiaa valmistuen maisteriksi Helsingin yliopistosta pääaineenani Latinan kieli ja Rooman kirjallisuus. Opiskeluai-kaina ja nyt valmistellessani väitöskirjaani kuljetustoiminnasta roomalaisessa maailmassa, olen tutustunut Ateenan-instituutin monipuoliseen tieteelliseen toimintaan osallistumalla mm. Ateenassa järjestetyille kursseille.

VESA VAHTIKARI

Olen asunut Ateenassa pidempään otteeseen kolme eri kertaa: vuonna 2004 aloittelin väitöskirjatutkimusta Suomen Ateenan-instituutin stipendillä, 2007–2010 työskentelin instituutin assistenttina ja 1.1.2015 alkaen olen toiminut instituutin tutkijaopettajana. Syvempi suhteeni Kreikkaan alkoi vuonna 1995 luettuani Sofokleen *Kuningas Oidipuksen* suomennoksen (olin toki aiemmin käynyt Kreikassa lomamatkoilla). Sen jälkeen menin Helsingin yliopistoon lukemaan Kreikan kieltä ja kirjallisuutta ja tein kandintyöni, graduni ja väitöskirjani antiikin kreikkalaiseen teatteriin liittyvistä aiheista. Toimintani SAIY:n parissa aloitin taistamalla *Helikonia* ja sittenmin siirryin sen päätoimittajaksi ja johtokunnan jäseneksi. ☺

28.5. Espoon kaupunginmuseon museotoimenjohtaja Timo Tuomi esitelmöi instituutissa aiheenaan *Eero Saarinen's terminal building at the old Athens airport*.

1.9. instituutin Cimo-harjoittelija, kreikan kielen ja kirjallisuuden opiskelija Milla Jokinen Helsingin yliopistosta, aloitti viiden kuukauden mittaisen harjoittelunsa.

22.10. yliopistonlehtori Timo Sironen (Oulun yliopisto) esitelmöi instituutissa aiheenaan *Cults in the Area of Academy at Athens from the Archaic Period onwards*.

26.10.–6.11. järjestettiin instituutissa Teatterimuseon näyttely Suomessa esitetyistä antiikin kreikkalaisista tragediaista otsikolla *The Timeless Tragedy in Finnish Theatres today*.

29.10. järjestettiin Helsingissä Tieteiden talolla luen-toiltpäivä *Tanssi antiikissa, antiikki tanssissa*.

30.10. järjestettiin Helsingissä Tieteiden talolla kol-lokvio *Gestures and performances in ancient and me-dieval Greek art and literature*.

5.11. järjestettiin instituutin kahdeksas Johannes Sundwall -luento. Prof. Olga Palagia (Ateenan yliopisto) esitelmöi aiheesta *The Sculpture from the Sanctuary of Apollo Amyklaos in Sparta*.

11.11. musiikin tohtori Reima Rajas esitelmöi instituutissa aiheenaan *Echoes from The Kalevala in Jean Sibelius's Music*.

12.11. Jean Sibeliuksen 150-juhlavuoden kunni-aksi järjestettiin kamarimusiikkikonsertti B & M Theocharakis Foundationilla Ateenassa. Esiintymässä olivat pianisti Reima Rajas, sellisti Dimitris Patras sekä mezzosopraano Angelica Cathariou.

20.–21.11. pidettiin instituutissa Tiedeinstituutti-foorumin järjestämä kollokvio otsikolla *Empires of Peace*. Pääpuhujina toimivat entiset Suomen Roo-man- ja Ateenan-instituuttien johtajat, dos. Katariina Mustakallio (Tampereen yliopisto) ja dos. Martti Leiwo (Helsingin yliopisto).

2.–10.12. järjestettiin instituutissa valokuvaaja Milka Alasen Kreikan kriisiä kuvittava näyttely ΕΣΩ ΤΟΠΙΑ.

15.12. prof. Anna Vasiliki Karapanagiotou esitelmöi instituutissa aiheenaan *Women and social projection in Late Hellenistic and Imperial Athens. The evidence of the grave reliefs*.

SUOMEN
ATEENAN-INSTITUUTIN
YSTÄVÄT RY:N
TAPAHTUMIA

5.10. yhdistyksen uusi puheenjohtaja, FT Hanna-Riitta Toivanen-Kola piti esitelmän *Kätketyt tiilet – Anatolian ja Armenian keskiaikaiset kirkot ja luostarit*. Paikkana oli Tieteiden talo.

9.11. yhdistyksen johtokunnan jäsen, auktorisoitu opas, FM Maarit Nieminen pohjusti yhdistyksen syysmatkaa esitelmällä *Johdatus Ateenan bysanttilais- aikaan*. Paikkana oli Tieteiden talo.

11.–15.11. järjestettiin yhdistyksen matka Ateenaan. Matkalla tutustuttiin Bysanttilaiseen esineistöön sekä Bysanttilaisessa museossa että Benaki-museossa, ja perehdyttiin kirkkorakennuksiin kävellen Ateenan keskustassa sekä bussimatalla Kesariannin luostariin Hymettos-vuoren rinteessä. Lisäksi ohjelmassa olivat Jean Sibeliuksen syntymän 150-vuotisjuhlintaan liit-tynyt esitelmä instituutissa ja konsertti Theocharakis-säätiön tiloissa.

SAIY:n tulevia tapahtumia:

Ke 27.1.2016 instituutin johtaja Jari Pakkasen esitel-möi aiheena: "Kreikan antiikkia ja keskiaikaa snork-laten: Kyllenen satamaprojekti". Tieteiden talo sali 505 klo 18-20 (Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki).

Ke 16.3.2016 Vuosikokous. Esitelmöitsijänä totu-tuun tapaan yhdistyksen stipendiaatti, tällä kertaa FM Tommi Turmo. Tieteiden talo sali 505 klo 18-20 (Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki).

Ke 20.4.2016 Joensuu. Suomen Ateenan-insituutuin ystävät ry ja Suomen Ateenan-insituutti esittäytyvät. Ohjelmasta tarkemmin yhdistyksen sivuilla <https://ateenaninstituutinystavat.wordpress.com>

Ma 9.5.2016 Dos. Leena Pietilä-Castrén esitelmöi aiheena: Kreikkalaisten tärkeimmät kulttipaikat. Tie-teiden talo sali 505 klo 18–20 (Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki).

Ennakkotietona jäsenistölle: elokuulle on suunnitel-tu ystävien matkaa Kreikkaan Panhelleenisille kultti-paikoille ja Epidauroksen teatteriin. Matkan hotelli sijaitsee Korintin lahdella 80 km Ateenasta (Vrahati).

**VOITA 4 KILOA
KARKKIA!**

LITY HALVAN KARKKIKLUBIIN:

/ WWW.HALVA.FI

KARKKIKLUBILAISENA OSALLISTUT AUTOMAATTISESTI KILPAILUIHIMME, SAAT TIETOA UUSISTA TUOTTEISTAMME JA TAPAHTUMISTA.

ARVOMME KERRAN KUUSSA KAIKKIEN KLUBILAISTEN KESKEN 4 KILOA HALVAN MAUKASTA MAKEAA, JOISTA 2 KILOA SAA VOITTAJA JA 1 KILON KAKSI VOITTAJAN YSTÄVÄÄ!

OY HALVA AB | VALIMOTIE 27 | 01510 VANTAA

Posti Green

HUOMIO!

Hyvä SAIY:n jäsen. Jos yhdistyksemme jäsenmaksu on vuodelle 2015 jäänyt maksamatta, sen voi vielä maksaa yhdistyksen tilille: Nordea FI5620011800166343 viitenumera 19868. Maksun viestikenttään oma nimi. Jäsenmaksutyypit: henkilöjäsen 25 euroa/vuosi, perusopiskelija 10 euroa/vuosi, perhe (väh. 2 hlö) 30 euroa/vuosi, ainaisjäsen 250 euroa. Kiitokset jäsenistölle toiminnan tukemisesta.

Jäsenistöllä on myös mahdollisuus tukea ystäväyhdistyksen stipendirahastoa. Yhdistys tukee Kreikassa tehtävää väitöskirjatutkimusta stipendirahastolla, joka karttuu jäsenmaksuista sekä matkojen yhteydessä perittävästä summasta. Mahdollisista lahjoituksista pyydetään joko ottamaan yhteyttä yhdistyksen sihteeriin Katja Varakaseen (ateenanystavat@gmail.com), tai käyttämällä yhdistyksen pankkitiliä Nordea FI5620011800166343, viestinä viestikenttään stipendirahasto ja oma nimi.

